

ATHÉNI

- I. Az Athéni Konferencia, meggyőző kultúra őrizői, érdekeltek az emlékek megőrzésében, azt kívánják, hogy sebb és konkrétabb együttműködések védelmének elősegítése érdekében tartja, hogy az illetékes intézmények megsértése nélkül, érdekeltségük védelme ügyében, amelyekben a tárgy beadványokat, a Népszövetség részve, az államok jóindulatú figyelmű működés Nemzetközi Bizottsága közti Hivatala vizsgálata és nyilatkozó információk beszerzése után, mi szükségességre és a követendő.
- II. A konferencia meghallgatta a műnek kifejtését. Megállapította, hogy megoldásai, a jelen levő különböző kódok, hogy lemondanak a teljes res, tartós karbantartással kerül ki. Abban az esetben, ha a restaurációs ajánlatos tiszteletben tartani a mű, hogy bármely korszak stílusát száhséges, fenn kell tartani a művelőlyamatosságát, de a modern funkciólék történeti és művészeti jellegét.
- III. A konferencia foglalkozott a különböző értékei védelmével kapcsolatban azt a törekvést, mely a magánintézmények számára. Megállapította, hogy a törvényes egyeztetésének nehézségeiből az értékek általános tendenciáját, úgy vélelménynek megfelelően alkalmasra találjanak, számot vetve a tulajdokkal. Határozatként kimondja, hogy a tulajdossal rendelkeznek, hogy sürgősen végül azt kívánja, hogy a Múzeumok kapcsolatban összehasonlító jegyzékekről és publikálja azt.
- IV. A konferencia meglepéssel állapította meg, hogy a különböző elhangzott elvek és technikai eljárások romról van szó, lelkiismeretes és körülményei engedik, szerencsés lyükre való visszahelyezése (anastylosis) ismerhetőnek kell lennie. Amikor rom konzerválása lehetetlennek és újra visszatemetni, mint pusztai és konzerválási munkái megkívánják

- I. Az Athéni Konferencia, meggyőződve arról, hogy az összes államok, amelyek a kultúra őrizői, érdekeltek az emberiség művészeti és régészeti örökségének megőrzésében, azt kívánják, hogy kölcsönösen egyezzenek meg, s egyre szélesebb és konkrétabb együttműködést fejtsenek ki a művészeti és történeti emlékek védelmének elősegítése érdekében. A konferencia rendkívül kívánatosnak tartja, hogy az illetékes intézmények és csoportok, a nemzetközi jog bármely megsértése nélkül, érdekeltségüket nyilváníthassák azoknak a remekműveknek védelme ügyében, amelyekben az emberi kultúra a legmagasabb fokon jut kifejezésre, s amelyek fenyegetve lenni látszanak. Határozatot hoz, hogy az ilyen tárgyú beadványokat, a Népszövetség Szellemi Együttműködési Szervezete elé terjesztve, az államok jóindulatú figyelmébe lehessen ajánlani. A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága hatáskörébe fog tartozni a Múzeumok Nemzetközi Hivatala vizsgálata és nyilatkozni a nemzeti bizottságok útján, a szükséges információk beszerzése után, minden egyes esetben a megteendő intézkedések szükségességére és a követendő eljárás módjára nézve.
- II. A konferencia meghallgatta a műemlékvédelem általános alapelveinek és tanainak kifejtését. Megállapította, hogy bármily különfélék is az egyes esetek és azok megoldásai, a jelen levő különböző államoknál általánosan az a tendencia uralkodik, hogy lemondanak a teljes visszaállításról, és annak kockázatait rendszeres, tartós karbantartással kerül ki, biztosítva az épületek állagmegővését. Abban az esetben, ha a restaurálás a pusztulás veszélye miatt elkerülhetetlen, ajánlatos tiszteletben tartani a múlt történeti és művészeti alkotását anélkül, hogy bármely korszak stílusát száműznénk. A konferencia azt ajánlja, hogy ha lehetséges, fenn kell tartani a műemlékek rendeltetését, mely biztosítja életük folyamatosságát, de a modern funkcióknak mindenekelőtt tisztelnie kell a műemlék történeti és művészeti jellegét.
- III. A konferencia foglalkozott a különböző nemzetek történeti, művészeti és tudományos értékei védelmével kapcsolatos törvényeivel, és egyhangúlag jóváhagyta azt a törekvést, mely a magánérdekkel szemben a közösség jogait támogatja. Megállapította, hogy a törvények ellentmondásai a magán- és közérdek összeegyeztetésének nehézségeiből adódnak: következtetésként, elfogadva e törvények általános tendenciáját, úgy véli, hogy azok a helyi körülményeknek és a közvéleménynek megfelelően alkalmazandók úgy, hogy a lehető legkisebb ellenzésre találjanak, számot vetve a tulajdonosok által a közérdekben hozandó áldozatokkal. Határozatként kimondja, hogy a (köz)hatóság minden államban olyan hatalommal rendelkezzen, hogy sürgős esetben megőrző intézkedéseket tehessen. Végül azt kívánja, hogy a Múzeumok Nemzetközi Hivatala vezessen a tárggyal kapcsolatban összehasonlító jegyzéket a különböző országokban hatályos törvényekről és publikálja azt.
- IV. A konferencia meglepéssel állapítja meg, hogy a különböző beszámolókból elhangzott elvek és technikai eljárások azonos törekvést ösztönöznek, vagyis: ha romról van szó, lelkiismeretes állagmegővés szükséges, s ha a rom állapota és körülményei engedik, szerencsés megoldás a megtalált elemek eredeti helyükre való visszahelyezése (anastylosis); és az e célra használt új anyagnak felismerhetőnek kell lennie. Amikor azonban egy ásatás során napvilágra került rom konzerválása lehetetlennek bizonyul, tanácsosabb azt pontosan felmérni és újra visszatemetni, mint pusztulásra ítélni. Természetes, hogy a romok ásatási és konzerválási munkái megkívánják a régész és az építész szoros együttmű-

kődését. Ami az egyéb műemlékeket illeti, a szakértők egybehangozóan azt tanácsolják, hogy mivel minden eset speciális karakterű, minden műemlék állagmegóvása vagy részleges restaurálása előtt lelkiismeretes kutatást kell végezni az orvoslásra szoruló baj megismerése céljából.

- V. A szakértők a régi épületek megerősítésével kapcsolatban különböző előadásokban foglalkoztak a modern anyagok alkalmazásával, és jóváhagyták a modern technika minden segítő eszközének józan alkalmazását, különös tekintettel a vasbetonra.
- Véleményük szerint a szilárdító eszközöket rejtve kell alkalmazni, hogy a restaurálandó épület megjelenése és jellege ne változzék; ezen anyagok használatát különösen azokban a speciális esetekben ajánlják, amikor lehetséges az elemek in situ konzerválása, elkerülve ezzel a megsemmisülés és az újjáépítés kockázatát.
- VI. A konferencia megállapítja, hogy az egész világon a műemlékeket a mai életkörülmények mellett egyre több káros külső hatás fenyegeti, és mivel nem lehet olyan általános szabályt felállítani, mely az esetek bonyolultságának megfelelően, ajánlja, hogy:
1. Minden országban a műemléki konzervátorok és építészek működjenek együtt a természettudományok szakembereivel, fizikusokkal, kémikusokkal, hogy egyre jobban alkalmazható biztos eredményeket érjenek el.
  2. A Múzeumok Nemzetközi Szervezete dolgozatok és rendszeres ismertetések útján terjessze az elért eredményeket, és tájékoztasson a különböző országokban megkezdett munkákról.
- Ami a műemléki szobrászati művek konzerválását illeti, a konferencia úgy véli, hogy azok eltávolítása abból a keretből, amely számára készültek, elvi szempontból helytelen. Óvintézkedésnek, amikor még megvannak, az eredetiek restaurálását ajánlja; ha hiányoznak: másolatok elkészítését tartja célszerűnek.
- VII. A konferencia azt ajánlja, hogy új épületek építésénél a város jellegét és arculatát tartsák tiszteletben, különösen a régi műemlékek közvetlen környezetében, amely környezetre különös gondot kell fordítani. Hasonló tiszteletben kell részesíteni bizonyos együtteseket és különösképpen a festői városképeket.
- Védelem alá helyezhető az egyes műemlékekhez vagy együttesekhez tartozó növényzet és díszítő vegetáció, azok régi hangulatának, jellegének megőrzése érdekében. A konferencia különösen ajánlja, hogy a történeti és művészeti emlékek közvetlen környezetében tiltsanak meg minden reklámot, a távírópóznáknak és huzaloknak bántó elhelyezését és minden zajos és sértő üzem telepítését.
- VIII. A konferencia azt határozza, hogy:
1. A különböző államok, illetve e célra létesített vagy erre elismerten jogosult intézmények publikálják műemlékeik szöveges és fényképekkel ellátott jegyzékét.
  2. Minden állam létesítsen olyan archívumot, melyben a saját történeti műemlékeire vonatkozó dokumentumokat őrzi.
  3. A Múzeumok Nemzetközi Hivatala szenteljen néhány cikket publikációi közt a történeti műemlékek konzerválási eljárásainak és módszereinek.
  4. Ugyanezen intézmény dolgozza ki az ilyen módon összegyűjtött építészeti, történeti és technikai adatok legmegfelelőbb terjesztési és hasznosítási eljárását.
- IX. A konferencia résztvevői, miután munkájuk folyamán meglátogatták Görögország főbb ásatási területeit és antik emlékeit, egyhangúan tiszteletüket fejezték

ki a görög kormány iránt, mely amellelt, hogy hosszú évek óta maga biztosította e tekintélyes munkák megvalósítását, megengedte minden országból származó régész szakemberek közreműködését. Ezzel példát mutatott és hozzájárult a szellemi együttműködés megvalósításához, melynek szüksége oly élnken mutatkozott munkánk folyamán.

- X. A konferencia mélyen meg van győződve arról, hogy a műemlékek és művészi alkotások megőrzésének legjobb biztosítója maguknak a népeknek a műemlékek iránt érzett tiszteletéből és ragaszkodásából fakad; megfontolva, hogy ezek az érzelmek nagyban fokozhatók a hatóságok által kezdeményezett akciókkal, határozatot hoz arról, hogy a nevelők nagy gonddal szoktassák az ifjúságot a műemlékek minden rongálásának megakadályozására, és indítsák őket nagyobb általános érdeklődésre az egész emberi kultúra e tanúbizonyságainak védelmére iránt.

NEMZETKÖZI KARTA A MŰEMLEKEK ÉS MŰEMLEKI EGYÜTTESEK KONZERVÁLÁSÁRA ÉS RESTAURÁLÁSÁRA

Velence, 1964

A múlt szellemi üzenetét hordozó monumentális alkotások a népek évszázados hagyományainak élő tanúi a jelenkor számára. Az emberiség – amelynek nap mint nap lelkiismereti kérdése az emberi értékek egysége – ezeket az alkotásokat közös örökségnek tekintti és egyetemlegesen felelősnek vallja magát védelmükért a jövő generációi előtt, amelyeknek hitelességük teljes gazdagságában kell ezeket az emlékeket átadnia.

Ezért lényeges nemzetközi szinten közösen kialakítani és megfogalmazni azokat az általános alapelveket, amelyeknek a műemlékek konzerválását és restaurálását irányítaniuk kell, egyben minden nemzetre hagyva azt a feladatot, hogy alkalmazásukat saját kultúrájuk hagyományai szerint, annak keretében biztosítsák.

Az 1931. évi Athéni Karta először öntötte formába ezeket az alapelveket és elősegítette széles nemzetközi mozgalom fejlődését. Ez kifejezésre jutott pl. nemzeti dokumentumokban, az ICOM és az UNESCO tevékenységében és az ez utóbbi által létrehozott, a kultúrájuk konzerválásának és restaurálásának tanulmányozására alakult Nemzetközi Központ megalakításában. A kritikai érzék és szellem azonban egyre finomodott és mind összetettebb és árnyaltabb problémákat tár fel, úgyhogy elérkezettnek látszik az idő a karta elveinek felülvizsgálatára, illetve azok elmélyítésére és értelmük kibővítésére egy új dokumentum megfogalmazására.

Ennek következtében a műemlékvédelemmel foglalkozó építészek és szakemberek 1964. május 25. és 31. között Velencében tartott II. nemzetközi kongresszusa a következő szöveget hagyta jóvá:

Meghatározások

1. A műemlék fogalmán olyan önálló építészeti alkotásokat és városi vagy falusi együtteseket értünk, amelyek valamely sajátos kultúrának, jelentős fejlődésnek vagy történelmi eseménynek tanúi. A műemlék fogalma nemcsak a nagy alkotásokra terjed ki, hanem azokra a szerény művekre is, amelyek az idők folyamán kulturális jelentőségre tettek szert.
2. A műemlékek konzerválása és restaurálása olyan tevékenység, amely minden alkalmas tudományágat és gyakorlati eljárást felhasznál a műemléki örökség tanulmányozására és védelmére.

Cél

3. A műemlékek konzerválása és restaurálása éppúgy törekszik a művészeti alkotások, mint a történelmi emlékek védelmére.

Konzerválás

4. A műemlékek konzerválása elsősorban állandó karbantartásukat teszi szükségessé.
5. A műemlékek konzerválását a társadalom számára való hasznos felhasználásuk mindig elősegíti: az ilyen felhasználás tehát kívánatos, de az nem változtathatja meg az épületek eredeti elrendezését és díszítését.
E határok között kell tehát elképzelni és megengedni a szokások és rendeltetések fejlődése által megkövetelt új kialakításokat.

6. A műemlékek védelme kiterjed az arányainak megfelelő környezet védelmére is. Ha a hagyományos környezet megmaradt, azt meg kell őrizni. Minden olyan új építkezést, bontást vagy átalakítást kerülni kell, ami megváltoztathatja a környezet tömegeinek és színeinek viszonyait.
7. A műemlék elválaszthatatlan a történelemtől, amelynek tanúja és a környezettől, amelyben áll. Ezért bármely műemléket vagy annak egyes részeit csak akkor szabad áthelyezni, ha azt a műemlék megmentése megköveteli, vagy valamilyen nagy nemzeti vagy nemzetközi érdek indokoltá teszi.
8. Azok a szobrászati, festészeti részletek vagy díszítőelemek, amelyek a műemlék szerves részei, csak akkor távolíthatók el róla, ha konzerválásuk biztosítására ez az egyetlen elfogadható lehetőség.

Restaurálás

9. A restaurálás az a művelet, amelynek meg kell őriznie a műemlék kivételes jellegét azzal a céllal, hogy konzerválja és feltárja annak esztétikai és történelmi értékét. A régi állapot és a hiteles dokumentumok tiszteletben tartására támaszkodik, de megáll ott, ahol a hipotézis kezdődik. Ami a feltevésen alapuló beavatkozásokat illeti: az esztétikai vagy műszaki okból elkerülhetetlennek minősített mindenmű kiegészítés építészeti alkotásnak minősül, s mint ilyen, korának jegyeit kell magán viselnie. A restaurálást mindig előzze meg és kísérje végig a műemlék régészeti és történelmi vizsgálata.
10. Ha a hagyományos eljárások elégtelenek bizonyulnak, a műemlék megerősítésére minden olyan korszerű konzerválási és szerkezeti megoldást segítségül lehet hívni, amelyek hatékonyságát a tudományos adatok bebizonyították és a gyakorlati kísérletek garantálják.
11. A műemlék épületen minden építési kor hozzájárulása tiszteletben tartandó, mivel a restaurálásnak nem célja, hogy stílusegységet érjen el.
Ha az épület több egymás feletti réteget hord magán, a korábbi állapot kiszabadítása csak kivételes esetben jogosult, azzal a feltétellel, hogy az eltávolított részek csekély értéket képviselnek, míg a felszínre hozott mű nagy történelmi, régészeti vagy esztétikai értékű dokumentumot jelent, és állapotát konzerválva kielégítőnek ítélik. A kérdéses elemek értékének megítélése és a végrehajtandó eltávolítások elhatározása nem függhet egyedül a tervezőtől.
12. A hiányzó részek kiegészítésére szolgáló hozzátételeknek harmonikusan kell az együttesbe illeszkedniük, meg kell azonban különböztetni azokat az eredeti részeketől, nehogy a restaurálás meghamisítsa a történelmi és művészeti dokumentumot.
13. A hozzátételek csak úgy engedhetők meg, ha tiszteletben tartják az épület valamennyi lényeges részét, annak hagyományos kereteit, kompozíciójának egyensúlyát és a környezetével való kapcsolatát.

Műemléki települések

14. A műemléki értékű együtteseket különös gonddal kell kezelni, meg kell őrizni egységüket, gondoskodni kell felújításukról, rendezésükéről és helyreállításukról. Az ilyen területen a konzerválási és helyreállítási munkákat az előző pontokban kifejtett elvek szerint kell végrehajtani.

Ásatások

15. Az ásatási munkákat a tudományos előírásoknak megfelelően és az UNESCO által 1956-ban elfogadott „A régészeti feltárások nemzetközi irányelveinek meghatározására vonatkozó javaslat” szerint kell végezni.

A romok helyreállításáról, valamint az építészeti részletek és talált tárgyak szükséges mértékű állandó konzerválásáról és védelméről gondoskodni kell. A fentiek kívül meg kell ragadni minden kezdeményezést, ami a feltárt emlék megértésének megkönnyítését célozza anélkül, hogy megváltoztatná annak értelmét. Minden rekonstrukciót azonban eleve ki kell zárni, és csak az anastylosis lehetőségét szabad előírni, vagyis a meglévő, de szétesett részek újra összeállítását. A kiegészítő elemek mindig felismerhetők legyenek, és csupán azt a minimumot tegyék ki, amennyi a műemlék megőrzésének és a formák teljessége visszaállításának szükséges feltétele.

Publikáció

16. A konzerválási, restaurálási és ásatási munkák pontos dokumentáció összeállításával járjanak együtt, amelyek kritikai és elemző beszámoló formájában, rajzokkal és fényképekkel illusztrálva készüljenek. Ebben a feltárási, megerősítési, újra összeállítási és kiegészítési munkák minden fázisát, valamint a munkák során meghatározott szerkezeti és formai elemeket le kell rögzíteni. Ezt a dokumentációt valamely közgyűjtemény archívumában kell elhelyezni, és a kutatók rendelkezésére kell bocsátani. Ajánlatos a dokumentációk publikálása.

MACHU PICCHU KARTA

A Nemzetközi Építész Szövetség kartája, 1977

Pablo Neruda, a költő ragyogó hasonlattal „csendet hordó óriás amforának” nevezte Machu Picchut, az elhagyott várost. Építészek egy csoportja hozzálátott az ambiciózus tervhez: megtörni a csendet. Ilyenfajta az a szándék is, amely a karta megfogalmazására készített. Immár közel 45 év telt el azóta, hogy Le Corbusier és munkatársai megalkották a később „Athéni Karta” néven ismertté vált dokumentumot.* Az elmúlt 45 év folyamán egész sor, a karta megújításáért, vagy egy új és világméretű hatású dokumentum létrehozásáért kiáltó új jelenség tűnt fel a világban. Ezt az új dokumentumot mindenképpen interdiszciplináris alapon kellene összeállítani, nemzetközi vita után, melyben valamennyi ország szakemberei, egyetemei részt vennének. Kartánk e vállalkozás kezdete lehet. Deklarációnk szándéka nem több, mint hogy kiinduló adalékot nyújtson a munkához. Mindenekelőtt elismerjük, hogy az 1933-as Athéni Karta korunkban is alapvető dokumentumot képez. Korszerűsíteni lehet, de megtagadni nem. 95 pontja közül sok máig érvényes, tanúsítva ezzel a modern mozgalom életképességét, folyamatosságát a településtervezésben és az építészetben egyaránt.

Athén – 1933, Machu Picchu – 1977. Lényeges a két helyszín, Athén az európai civilizáció bölcsőjét, Machu Picchu egy másik világ független kulturális hozzájárulását jelképezi. Athén a Platon és Arisztotelész személyében megtestesült ésszerűség és világosság jelképe. Machu Picchu talán a globális méretű „felvilágosult” gondolkodásmódtól való menekülésé, valamié, ami annak logikájával nem rendezhető el.

Sokkalta több és bonyolultabb kérdést kell ma megválaszolnunk, mint hajdan az Athéni Karta megalkotóinak. Egyes kérdésekre válasz talán nem is adható, mindenképpen kulturális kötelességünk azonban, hogy kiindulásként legalább jegyzékbe foglaljuk az elmúlt évtizedekben felmerült új problémákat.

1. Városok és régiók

Az Athéni Karta felismerte a város és környezete alapvető egységét. Az általános hiányosság, hogy a társadalom képtelen volt kezelni a robbanásszerű városnövekedés és társadalmi változások nyilvánvaló tényét és igényeit, szükségessé teszi, hogy újra megerősítsük ezt az alapvető elvet. Mégpedig sürgősen és az eddiginél specifikusabb módon.

Az urbanizáció valósága ma az egész világon kritikus igényként veti fel a természeti és emberi javak, az erőforrások eddigieknél hatékonyabb felhasználását. A településtervezés, mely rendszerező eszközt ad az igények és a lehetőségek elemzéséhez, s mely – a rendelkezésre álló javak korlátai között – alapot szolgáltat a városnövekedés és -fejlődés szabályozásához, alapvető kötelezettséget ró az emberi településekkel foglalkozó kormányzatokra.

Az urbanizáció mai viszonyai között a településtervezésnek tükröznie kell a városok és környezetük dinamikus egységét, éppen így a szomszédságok, a kerületek és a más jellegű városi területek közötti funkcionális viszonylatokat is. A településtervezés elveit és módszereit az emberi települések minden szintjén – szomszédságok, városok, nagyvárosi egységek, tartományok, régiók és országok – alkalmazni kell annak érdekében, hogy a fejlesztések térbeli elrendezése, ütemezése és jellegzetességei szabályozhatók legyenek.

* (Nem azonos a műemlékvédelem Athéni Kartájával – A szerk.)

A településtervezésnek – mely általános értelmezésben magában foglalja a gazdasági tervezést, a várostervezést, a városépítészeti és az építészeti – végső célja az emberi igények interpretációja, lehetséges legmegfelelőbb településformák és települési szolgáltatások létrehozása a településlakók számára. Az így felfogott tervezés nem nélkülözheti a tervező szakemberek, a városlakók és a mindkét fél számára közös politikai vezetés rendszeres kapcsolatát.

Az országos és regionális szintű gazdasági tervezés és a településtervezés szétválasztását drágán kellett megfizetnünk: csökkent mindkét oldal hatékonysága. A városi területek nagyon is gyakran tükrözik egyes – az általános és meglehetősen absztrakt, nagy távú gazdasági stratégiákból következő – gazdasági döntések másodlagos és specifikus hatásait. Az ilyenfajta országos szintű döntések nem veszik közvetlenül figyelembe a városi területek problémáinak megoldásában érvényesítendő prioritásokat, és nincsenek tekintettel az általános gazdasági stratégiák és a városi területek tervezése közötti működési-operációs kapcsolatokra sem. Mindezek miatt a településtervezésben és az építészetben rejlő potenciális előnyök a lakosság nagy többségéhez nem jutottak el.

2. A városok növekedése

Az Athéni Karta megjelenése óta a világ népessége megkétszereződött, s ez hármas – ökológiai, energia- és élelmiszer-termelési – krízist eredményezett. Ráadásul a városok népességnövekedési rátája sokkal magasabb volt, mint a teljes népességé, ez pedig a városok hanyatlásához – lakáshiányhoz, a szolgáltatások és a közlekedési lehetőségek elégtelenségéhez, a városi élet minőségének romlásához – vezetett. Az Athéni Karta által javasolt megoldások nem vehették számításba a mezőgazdasági területekről történő bevándorlás által táplált felgyorsult növekedést, azaz városaink problémáinak gyökerét.

Városaink kaotikus növekedésének két jól elhatárolható formája különböztethető meg. Közülük az első a fejlett ipari társadalmaké, ahol a magasabb jövedelmű népesség az automobil lehetőségeit kihasználva a városkörnyékre költözik, átengedve ezzel a belső területeket az újonnan beköltözőknek, akik megfelelő anyagi erő és kulturális háttér hiányában képtelenek hozzájárulni a terület fenntartásához és szolgáltatásainak működtetéséhez. A másik jellegzetesség a fejlődő országoké, melyek nagyvárosaiiban a mezőgazdasági népesség tömegeinek inváziója városszéli területeken csapódik le, olyanokon, amelyek híján vannak mindenféle közösségi szolgáltatásoknak és városi infrastruktúrának. Ez a jelenség nem orvosolható, még csak nem is szabályozható a várostervezés szokásos eszközeivel és módszereivel. Ezekkel az eszközökkel csupán a peremterületeknek a városi szervezetbe való beolvasztására van mód, sok esetben a területek rendezésére hozott intézkedések (közösségi szolgáltatások bevezetése, utcák burkolása, lakásépítési tervek stb.) paradox módon tovább súlyosbították a problémát: fokozódott a migrációs folyamatokra gyakorolt vonzás. A mennyiségi változások tehát alapvető minőségi változásokat hoztak létre, ezzel – úgy tűnik – a városok problémája is gyökeresen megváltozott.

3. A funkcionális övezetek koncepciója

Az Athéni Karta szerint a várostervezés alapjaiban négy alapvető funkciót fog át: lakás, munkahely, pihenés és közlekedés. Ennek megfelelően a városok általános rendezési terveiben e négy funkció szerkezetét és elhelyezkedését kell meghatározni.

Ez az alapelv a városok funkcionális felosztásához vezetett, a területfelhasználás analízise a városi „rend” megteremtésére irányuló szintetikus eljárásá torzult. Végeredményben a városi élet „interperszonális” kapcsolatai rendkívüli mértékben megnehezültek, az építészeti alkotások izolált objektumokká váltak, térbeli

kapcsolataik jórészt csupán az emberi mobilitás által valósulnak meg. Az elmúlt évek során nyilvánvalóvá lett, hogy a városfejlesztés nem ösztönözheti tovább a városok jól lehatárolt funkcionális övezetekre bontásának törekvéseit, sokkal inkább a megfelelően integrált, többfunkciójú területek megteremtésének kísérleteire van szükség.

4. Lakás

Az Athéni Kartával szemben azt valljuk, hogy az emberi kommunikáció a város létét alapjaiban meghatározó tényező. E tény pedig mind a várostervezésben, mind a lakásépítésben fel kell ismernünk. Ezzel együtt azt is állítjuk, hogy az élet minősége és annak a természeti környezettel való integrációja alapvető cél kell legyen a lakóterületek kialakításánál.

A közösségi lakásépítés feladata nem lehet pusztán a fogyasztói igények kielégítése, észre kell vennünk a benne rejlő, a társadalmi fejlődést elősegítő hathatós eszközt is.

A lakástervezés, a lakóterületek tervezése kellően flexibilis kell legyen annak érdekében, hogy követni tudja a társadalom dinamizmusát, s hogy elősegítse a használók kreatív részvételét. Ezért az építőelemek megtervezése és tömeges előállítása során figyelemmel kell lenni arra, hogy azok a használók gazdasági szintjének megfelelően legyenek alkalmazhatók.

Az integráció szellemében a városlakók közötti kommunikáció a városi élet alapvető elemévé kell váljon, ez kell legyen a meghatározó a lakóterületek elhelyezésénél és belső szerkezetük kialakításánál. A különböző települési közösségek és csoportok e tevékenységük során meg kell hogy akadályozzák az emberi méltóság számára elfogadhatatlan torzításokat.

5. Közlekedés a városban

A városoknak hatékony tömegközlekedési hálózatot kell kiépíteniük és fenntartaniuk; tudatában kell lennünk annak, hogy a tömegközlekedés a várostervezés egyik alapvető része. Városaink jövőbeni növekedésének tervezésénél elengedhetetlen, hogy a tömegközlekedési hálózat társadalmi költségeit helyesen mérjük fel, s hogy azt kellően figyelembe is vegyük.

Az Athéni Karta határozottan állást foglalt abban, hogy a közlekedés egyike az alapvető városi funkcióknak. Utalt arra is, hogy az autótól mint személyközlekedési eszköztől való függőség egyre inkább növekedni fog. Negyven év távlatából nézve nyilvánvalóvá vált, hogy az optimális megoldás nem az úthálózat további „kibontásában”, differenciálásában, megsokszorozásában rejlik.

Hangsúlyoznunk kell ezért, hogy a jövőt szolgáló megoldást abban kell keresnünk, hogy a közlekedés egyéni eszközei miként rendelkeznek a hatékony városi tömegközlekedési rendszer alá.

A várostervezőknek meg kell érteniük, hogy a város növekvő struktúra, melynek „végső” formája nem határozható meg, hiszen figyelemmel kell lennünk a flexibilitás és bővíthetőség elveire. A szállítás és közlekedés olyan egymással összefüggő hálózatokat hoz létre, melyek jól tagolt rendszerként működnek a város külső és belső területei között. E rendszert úgy kell megterveznünk, hogy lehetőség nyíljon a rendszer formájában és kiterjedésében bekövetkező változásokkal való végtelen számú kísérletre.

6. A rendelkezésre álló terület

Az Athéni Karta olyan előírásokat sürgetett, melyek kiemelt hatáskört biztosítanak egyes területek társadalmi-szociális célokra való megszerzéséhez, azaz az egyéni érdek társadalmi érdek alá rendeléséhez.

Több, 1933 óta kialakult tényező hatására a városi területek megszerzésének jól ismert nehézségei oly mértékben fokozódtak, hogy már-már visszarettenének a város-tervezéstől, ezzel együtt a szükséges hatékony megoldások megfogalmazásától és elfogadtatásától, a tényleges előrelépés lehetőségét biztosító intézkedésektől.

7. Természeti erőforrások és környezetszennyeződés

A természetet fenyegető egyik legsúlyosabb veszedelem a tervszerűtlen urbanizálódásból, a természeti javak pazarló felhasználásából egyenesen következő példátlan és már-már katasztrófát sejtető méretű környezetszennyeződés.

Sajnálatos tény, hogy szerte a világon az urbanizált területeken élők egyre fokozódó mértékben olyan környezeti hatásoknak vannak kitéve, melyek összeegyeztethetetlenek a városi jólét és közegészségügy normáival és elveivel. Elfogadhatatlan egyebek között, hogy a lakosság levegőjét, vizét és élelmiszerét mérhetetlen mennyiségű mérgező anyag szennyezi, s hogy a zaj is elérte az egészségre ártalmas szintet.

A fejlesztést befolyásoló közösségi politika keretében haladéktalanul meg kell hozni azokat az intézkedéseket, melyek megakadályozzák a városi környezet további lerombolását, s összhangban az emberi jólét és egészség elfogadott normáival helyreállítják annak alapvető egységét. E lépéseknek tükröződnie kell a gazdasági és a településtervezésben, az építészeti alkotásban, a mérnöki-technikai normákban és követelményekben, az egész fejlesztési politikában.

8. A kulturális értékek védelme és megőrzése, történeti emlékeink öröksége

Nyilvánvaló, hogy a város egyedi karakterében a fizikai jellemzők mellett társadalmi-szociológiai jellegzetességek is sűrítve megjelennek. Szükséges emiatt, hogy megóvjuk és fenntartsuk örökölt történelmi emlékeinket, s hogy megvédjük kulturális örökségünket is. Mindezt abból a célból is meg kell tennünk, hogy erősítsük a települési és nemzeti jellegzetességeket, mindazt, aminek a kultúra egészében autentikus jelentősége van.

Ugyanígy feltétlenül szükséges, hogy a történeti városrészek, a történelmi és építészeti emlékek megőrzésének, helyreállításának és „újrahasznosításának” feladatai a településfejlesztés előfolyamataiba ágyazva jelenjenek meg. Ily módon válhat csak lehetővé a munkák finanszírozása, a teljes művelet sor fenntartása.

Számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy az újrafejlesztendő területeken magas színvonalú, a kor „stílusát” követő új építkezések is folyhatnak.

9. Technológia

Az Athéni Karta csak érintőlegesen utalt a technológiai fejlődés folyamataira annak érdekében, hogy tárgyalni tudja az ipari tevékenység városra gyakorolt hatását. Az elmúlt 45 év során olyan, eddig példa nélkül álló technológiai áttértékelődés zajlott le a világban, mely valamennyi emberi tevékenységre, így az építészet és településtervezés gyakorlatára is hatással volt. A technológiai fejlődés a világ számos területén tapasztalható volt, annak elterjesztése és hatékony felhasználása korunk egyik legalapvetőbb problémája.

A tudományos és technikai fejlődés, a népek kölcsönös kapcsolatai napjainkban már lehetőséget adnak arra, hogy a helyi körülmények javíthatók legyenek, s hogy a települési és építészeti problémák megoldásához jelentősebb javak és eszközök álljanak rendelkezésre. E lehetőségek hibás felhasználása gyakran olyan anyagok, technikák és formai jellegzetességek megjelenéséhez vezet, melyekben döntően az újdonságjelleg és a komplexitás iránti intellektuális bizalom érvényesül. Ily módon a műszaki-technikai fejlődés hatása az építészeti tevékenység folyamatát gyakran a természetellenes klíma és világítás függvényeként megvalósuló mesterségesen szabályozott emberi környezet létrehozására készítette. A problémák persze ily módon is megoldhatók, de az építészeti tervezés folyamatának célja mindig a természeti elemekkel összhangban lévő környezet megteremtése kell legyen.

Világosan látnunk kell, hogy a technológia csak eszköz, nem végecé. A technológiában rejlő lehetőségek csak tudományos szintű kísérleteken alapuló, elmélyült munka eredményeképpen használhatók fel a gyakorlatban. E munkával valamennyi kormányzatnak számolnia kell. A magas szinten gépesített technológiai folyamatok vagy a magas szinten iparosított eljárással előállított építőanyagok felhasználásában rejlő nehézségek semmiképpen sem okozhatják azt, hogy a műszaki diszciplína, vagy esetleg az egész építészeti megoldás kényszerhelyzetbe kerüljön a probléma megoldása során. Sokkal inkább arról van szó, hogy e nehézségek alapvető kérdésként kezelendők a rendelkezésre álló eszközök figyelembevételével hozott lehetséges tervjavaslatokban. Az építési technológiákban érvényt kell szerezni annak az elvnek, hogy az alkalmazott anyagok visszanyerhetők, az építőelemek átépítés és felújítás során újra hasznosíthatók.

10. Megvalósítás

A közösségi testületeknek és a tervezőknek fel kell ismerniük, hogy a tervezés folyamata nem zárul le az adott város vagy régió tervének elkészítésével. A kormányok és a tervezők felelőssége az is, hogy elősegítsék a tervek és az azok alapjául szolgáló településpolitikai végrehajtását. A városokra, az egyes városi területekre ható változások állandó folyamata a közösségi testületeknek azt is kötelességévé teszi, hogy a tervet a körülményeknek megfelelően időről időre felülvizsgálják, illetve karbantartsák.

Látnunk kell azt is, hogy a tervek és fejlesztési politikák végrehajtási folyamata során valamennyi városi területnek és régióknak egyensúlyba kell kerülnie környezetével, erőforrásainak korlátaival és fizikai megjelenésével.

11. Várostervezés és építészet

Az Athéni Karta nem foglalkozott részletesen az építészeti tervezés kérdéseivel. Erre nem volt szükség, hiszen akik a kartát aláírták, valamennyien egyetértettek abban, hogy az építészet nem más, mint: „jeu savant des volumes purs sous la lumière”^{*}.

A Ville Radieuse ilyen tömegek együttese volt, a nyelv, melyen szólt, a kubista matrix építészeti nyelve volt, teljes egységben azokkal a várostervezési koncepciókkal és megközelítésekkel, melyek a várost funkcionális részeire bontották fel.

A legutóbbi évtizedekben a modern építészet előrelépett. A fő kérdés többé már nem az egyszerű, tiszta tömegek vizuális játéka, hanem olyan terek létrehozása, melyekben a társadalom élni tud. A hangsúly ma már nem a kereten, hanem a benne foglalt tartalom, nem az elszigetelt kubuson – bármilyen szép és kifinomult legyen is az –, hanem a város szövetének folytonosságán van. 1933-ban az építészeti objektum és a város alkotórészekre bontására törekedtünk, 1977-ben újra egyesíteniünk kell az alkotórészeket, melyek eredeti kapcsolataikból kimoszódva elveszítették minden vitalitásukat és jelentőségüket.

^{*} „A tiszta tömegek okos játéka a fényben”

Az újraegyesítés természetesen sem a városépítészetben, sem az építészetben nem jelentheti a klasszicizmus, „a priori” integrációját.

Határozottan ki kell jelentenünk, hogy a Beaux-Arts hagyományok felélesztését célzó legújabb irányzatok a groteskségig történelmietlenek és említésre sem méltók. Minthogy azonban egyes szimptomák az építészeti nyelv elszegényedését jelzik, résen kell lennünk, hogy ne visszafelé, valamiféle XIX. századi eklektizmushoz, hanem előre, a modern építészeti mozgalom érettebb korszaka felé haladjunk. Hogy pontosabban fogalmazzunk: a harmincas évek, az Athéni Karta kihívása ma is teljes egészében érvényes.

Ma is igaz és fontos:

- a) az épületek rendeltetésének, belső funkciójának elemzése,
- b) a disszonancia elve,
- c) a tér-idő probléma „antiperspektivikus” kezelése,
- d) a hagyományos „épületdoboz” felbontása,
- e) a szerkezetépítés és az építész újraegyesítése.

Az építészeti nyelv ezen állandóihoz, „konstansaihoz” hozzá kell rendelnünk még kettőt:

- f) a tér időbeni kontinuitását és
- g) az épület, a város és a táj újból való integrációját.

A tér időbeni kontinuitásának elve Frank Lloyd Wright legjelentősebb szellemi hozzájárulása volt. Az elv megfelel a kubizmus dinamikus tér-idő képének azzal, hogy azt az épülettömegek mellett az ember által használt terekre, a vizuális értékek mellett a társadalmi értékekre is alkalmazni kell. Az épület–város–táj újból való integrációja a város és vidék között létrejött új egység természetes következménye. Eljött az idő ahhoz, hogy felhívjuk az építész társadalmat a modern építészeti mozgalom történeti fejlődésének megértésére s arra, hogy hagyjon fel annak az idejétmúlt városképnek sokszorosításával, mely monumentális „skatulyákból” áll, legyenek bár azok vertikálisak vagy horizontálisak, átlátszóak vagy fényt visszatükrözők. Az urbanizáció új felfogása az épített környezet kontinuitását igényli, azt, hogy az egyes épület ne legyen befejezett „tárgy” többé, hanem olyan alapelem, mely a város képének kiteljesítéséhez igényli a kontinuum elemével való párbeszédet.

A „befejezetlenség” elve nem új, már a manieristák föltárták, s ezt tette kirobbanó erővel Michelangelo is. Napjainkban azonban az elv nemcsak vizuális, hanem főként társadalmi tartalmat hordoz. Az elmúlt évtizedekben a művészetekben – a zenétől a képzőművészetig – általánosan az volt tapasztalható, hogy a művész nem alkot többé befejezett művet. Megáll félúton vagy az alkotófolyamat háromnegyed részénél. Így a szemlélő nem marad a műalkotás egyszerű befogadója, hanem aktív tényezővé válik annak sokszálú üzenetében. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy a lakosságnak a tervezési folyamat minden szakaszában tevékenyen részt kell vennie, hogy ezzel a jövőbeni használók elősegítsék az építész munkájának integrálását.

A „befejezetlenség” szemlélete semmiképpen sem csökkentheti a várostervező és az építés presztízsét. A relativitás és az indeterminizmus elméleti sem csökkentették a tudósét. Ellenkezőleg: növelték, a dogmatizmustól elszakadt tudást sokkal inkább méltányolják, mint a „deus-ex-machina” hajdani hirdetőit. Ha a lakosságot bevonjuk az építészeti folyamatba, az építész társadalmi fontossága egyre élesebben rajzolódik ki. A visszacsatolás pedig csak növelheti és gazdagíthatja az építészeti találékonyságot. Amint az építészek felszabadítják magukat a befejezettség akadémikus előírása alól, képzelőerejüket nagyban serkenteni fogja a populáris építészet gazdag öröksége (a giccset is beleértve), az utóbbi évtizedekben oly sokat kutatott „építész nélküli építész”.

Itt sem lehetünk azonban eléggé óvatosak. Az a felismerés, hogy a köznép dialektusokban is gazdag építészeti nyelve sokat adhat hozzá az építészeti találékonysághoz, nem jelentheti a „népnyelv” pusztá utánczását. Ez effajta, ma igencsak divatos megközelítés legalább annyira nevétséges, mint amilyen például a Parthenon utánczása len-

ne. A tényleges probléma messze áll az imitáció kérdésétől. Bebizonyosodott, hogy az építészeti tervezés leginkább kifinomult, konvencióktól megszabadított szemlélete – a vitruviuszi szabályok, a Beaux-Arts világa, ugyanígy Le Corbusier „öt elve” 1921-től – természetes módon találkozik és olvad egybe a népi idiómákkal. A használók részvétele sokkal szervezettebb és igazabban teheti a két építészeti nyelv – a magas „kultúra” és a népnyelv – egymásra találását.

Monumentalitásuk miatt néhányszor az egyiptomi piramisokhoz hasonlították Peru magaslatainak ősi emlékeit. A szó mindkét értelmében vett grandiózus megjelenésük alapján igaz lehet az összehasonlítás. De míg az előbbieket a halál emlékére, a fáraók dicsőségére, utóbbiak a közösség számára, az élet emlékműveként épültek. Élet a csúcson, halál a síkon, két különböző út, melyet a két örökkévalóságnak épült ősi civilizáció jelölt ki maga számára.

A TÖRTÉNETI KERTEK KARTÁJA, AZ ÚN. FIRENZEI KARTA, 1981

Bevezetés

Az ICOMOS-IFLA Történeti Kertek Nemzetközi Bizottsága 1981. május 21-én összeült Firenzében s elhatározta, hogy kidolgozza a történeti kertek védelmének e városról elnevezendő kartáját. A bizottság megszerkesztette ezt a kartát, s azt az ICOMOS 1981. december 15-én azzal a céllal regisztrálta, hogy a Velencei Karta ezen a sajátos szakterületen kiegészíttessék.

A) Meghatározások és szempontok

1. §

A történeti kert olyan építészeti és növényi alkotás, amely történeti vagy művészi szempontból közérdekű. Mint ilyen, műemléknek tekintendő.

2. §

A történeti kert olyan építészeti alkotás, amelynek anyaga növényi, tehát élő, s mint ilyen: pusztuló és megújítható. Megjelenése így állandó egyensúlyt hoz létre az évszakok ciklikus váltakozása, a természet fejlődése és hanyatlása, valamint azon művészi és mesterséges törekvések között, hogy állapotát állandósítsák.

3. §

A történeti kert – minthogy műemlék – a Velencei Karta szerint kell védeni. Eleven műemlékként viszont védelme egyedi szabályokat határoz meg, egyedieket, amelyekkel ez a karta foglalkozik.

4. §

A történeti kert építészeti kompozíciójának meghatározói:

- területének alaprajza és különböző metszetei,
- növényzeti tömegei: azok lényege, terjedelme, színeik játéka, térbeli elhelyezkedése, egymáshoz viszonyított magassága,
- épített vagy díszítőelemei,
- folyó- és állóvizei, az ég tükröződése.

5. §

A kert a civilizáció és a természet közötti szoros kapcsolat kifejezője, gyönyörködés színhelye, ami alkalmas a meditációra és az álmodozásra, így a világ idealizált képének kozmikus értelmét veszi föl, a szó eredeti értelmében vett „paradicsom”, ami azonban egy kultúra, egy stílus, egy korszak, esetleg egy alkotó eredetiségéről is tanúskodik.

6. §

A történeti kert elnevezés éppúgy alkalmazható szerény kertekre, mint tervezett vagy tájparkokra.

7. §

A történeti kert nem lehet elválasztani városi vagy falusi, mesterséges vagy természetes környezetétől – függetlenül attól, hogy van-e vagy nincs kapcsolatban épülettel. Ha van, úgy annak elválaszthatatlan kiegészítője.

8. §

A történeti hely meghatározott táj, amely emlékezetes esemény felidézője: fontos történeti esemény színhelye, híres legenda vagy epikus harc szülőhelye, híres festmény témája stb.

9. §

A történeti kertek védelme megköveteli, hogy azonosításuk és nyilvántartásba vételük megtörténjék.

Differenciált beavatkozásokat igényel: karbantartást, konzerválást, restaurálást. Esetenként az eredeti állapot rekonstrukcióját lehet előírni. A történeti kert hitelességét elemeinek alaprajza és tömege határozza meg, de a növényi és ásványi díszítő alkotóelemek választéka is.

B) Fenntartás, konzerválás, restaurálás, rekonstrukció

10. §

A történeti kert vagy egy része fenntartásával, konzerválásával, restaurálásával vagy rekonstrukciójával kapcsolatos bármilyen beavatkozás során egyidejűleg minden alkotóelemre tekintettel kell lenni. A részleges beavatkozás megváltoztatná a kert egy-egyének kapcsolatait.

Fenntartás és konzerválás

11. §

A történeti kertek karbantartása elsődleges s szükségképpen folyamatos feladat. Minthogy a fő anyag növényi, az alkotást pontos helyettesítésekkel, hosszú távon ciklikus felújításokkal (visszanyeséssel és a már kialakult egyedek újjáültetésével) lehet fenntartani.

12. §

A periodikus pótlások során a fák, bokrok, növények, virágok fajtáit úgy kell megválasztani, hogy a különböző botanikai és kulturális zónák fennálló és bevett szokásai azzal a törekvéssel vételessen tekintetbe, hogy az eredeti fajták megtartásra vagy felkutatásra kerüljenek.

13. §

A történeti kert integráns részét képező építészeti, szobrászati, beépített vagy mozgatható díszítőelemeket csak akkor lehet eltávolítani vagy áthelyezni, ha konzerválásuk vagy restaurálásuk azt megköveteli. A veszélyeztetett elemek pótlása vagy restaurálása a Velencei Karta elvei szerint történjék, minden beavatkozás évszámát fel kell tüntetni.

14. §

A történeti kert a megfelelő környezetben kell megőrizni. A fizikai környezet bármilyen megváltoztatása, ami az ökológiai egyensúlyt veszélyeztetné, üldözendő. Az előírások a külső és belső infrastrukturális létesítményekre egyaránt vonatkoznak (csatornázás, öntözőrendszer, utak, parkolóhelyek, kerítések, felügyeleti és művelési berendezések stb.).

15. §

A történeti kert bármilyen restaurálását, méginkább rekonstrukcióját elmélyült tanulmányok előzzék meg, ezek terjedjenek ki ásatásra, a szóban forgó vagy analóg kertekre vonatkozó dokumentumok összegyűjtésére, hogy biztosítható legyen a beavatkozás tudományos jellege. A kivitelezés megkezdése előtt a kutatást műszaki terv kövesse, amit alaposan tanulmányozzon és vitasson meg egy szakmai testület.

16. §

A restaurálási műveletnek tiszteletben kell tartania a szóban forgó kert fejlődését. Elvileg nem szabad egy-egy korszakot másik rovására előnyben részesíteni, kivéve, ha a kert egyes részeinek leromlása vagy pusztulása alkalmat nyújt a maradványok vagy a vitathatatlan dokumentációk alapján készülő rekonstrukcióra. Fokozottabban képezhetik esetleges rekonstrukció tárgyát a kertnek épületközeli részei, hogy ezáltal egységük világossá váljék.

17. §

Ha egy kert teljesen elpusztult, vagy egymást követő periódusainak csak feltételezett elemeit ismerjük, történeti kertre utaló rekonstrukciót nem készíthetünk. Ilyen esetekben a hagyományos formákra utaló mű a régi kert helyén, vagy akár ott, ahol kert sose volt, az utalás vagy új alkotás fogalmával illelhető, de semmi esetre sem minősülhet történeti kertnek.

C) Felhasználás

18. §

Ha az a szándék, hogy a történeti kert egésze megtekinthető és látogatható legyen, a belépést akkor is korlátozni kell a terület kiterjedése és érzékenysége függvényében, így óvva meg a lényegét, a kulturális üzenetet.

19. §

A történeti kert – természeténél és hivatásánál fogva – békés hely, előnyben részesíti a természettel való kapcsolatot, annak csendjét és hallgatását. Ehhez az általános gyakorlathoz képest kivételesen képezhet kontrasztot a történeti kert ünnepségek színhelyéül való használata. Ha erre kerül sor, meg kell szabni a történeti kert megtekintésének feltételeit, hogy a kivételesen tartott ünnepség maga is fokozhassa a kert látványát, ne pedig eltorzítsa vagy csökkentse azt.

20. §

Ahogy a mindennapi életben a kertekhez békésebb játékok jól illenek, úgy az élénk és erőszakos játékokhoz, sportoláshoz jobban illenek a párhuzamosan létesített megfelelő területek, olyanok, amelyek úgy tesznek eleget ennek a társadalmi igénynek, hogy a történeti kertek és együttesek megőrzését nem gátolják.

21. §

Az évszakok által meghatározott fenntartási és konzerválási munkáknak, a hitelesség visszaállítására szolgáló rövid beavatkozásoknak elsőbbséget kell élvezniük a használati szolgáltatásokkal szemben. A történeti kert látogathatóságának megszervezését alá kell vetni a lényeg megóvása szabályainak.

22. §

Ha egy kertet fal vesz körül, úgy azt csak akkor szabad eltávolítani, ha számot vetnek minden előrelátható következménnyel, amit ez a változtatás hangulatilag és védelmileg eredményez.

D) Jogszabályi és adminisztratív védelem

23. §

A felelős hatóságok feladata, hogy a hozzáértő szakemberek véleménye alapján megtegyék a történeti kertek összeírásához, nyilvántartásához és védelméhez szükséges jogszabályi és adminisztratív intézkedéseket. Védelmüket bele kell venni a kataszteri tervekbe, a területrendezési és fejlesztési tervekbe. Az is a felelős hatóságok feladata, hogy a szakemberek véleménye alapján biztosítsák a történeti kert fenntartásához, konzerválásához, restaurálásához, esetleg rekonstrukciójához szükséges pénzügyi eszközöket.

24. §

A történeti kert a kulturális örökségnek olyan eleme, amelynek fennmaradásához, természeténél fogva, a szakemberek állandó gondoskodása szükséges. Szükséges ezért, hogy ezeknek a személyeknek – történészeknek, építészeknek, tájtervezőknek, kerttervezőknek, botanikusoknak – a képzése megfelelő módon biztosítva legyen. Arra is ügyelni kellene, hogy termesszenek olyan növényeket, amelyekre a történeti kertkompozícióban szükség van.

25. §

A történeti kertek iránti érdeklődést minden olyan akcióval serkenteni kell, ami ennek az örökségnek az értékelését, jobb megismerését, megbecsülését elősegíti. Ide tartozik a tudományos kutatás támogatása, az információk nemzetközi cseréje és terjesztése, a kiadványok és az ismeretterjesztés, a kertek közönség számára való ellenőrzött megnyitásának ösztönzése, a természet és a történeti örökség iránti érzékenység felkeltését szolgáló tömegtájékoztatás. A legjelesebb történeti kerteket felvételekre kell javasolni a világ kulturális örökségének listájára.

Megjegyzés: ezek a világ történeti kertegyütteseire vonatkozó javaslatok. Ez a karta utólag kiegészíthető a különböző kertek sajátosságainak megfelelően, tipológiájuk rövid leírásával együtt.

A TÖRTÉNETI VÁROSOK VÉDELMÉNEK NEMZETKÖZI KARTÁJA Washington, 1987

Bevezető és fogalommeghatározások

A világ valamennyi városa – akár spontán fejlődés, akár tudatos tervezés eredménye – történeti város, mert történelmileg meghatározott társadalmak anyagi kifejeződése.

Ez a nemzetközi karta a városokra vonatkozik, kicsikre és nagyokra, ezek centrumaira és történeti városnegyedeire – beleértve természeti vagy épített környezetüket is –, amelyek dokumentálják történelmünket, őrzik a városi civilizáció hagyományos és sajátos értékeit, mégis súlyosan fenyegeti őket a fizikai leromlás, értékeik elvesztése, akár a lebontás is. Mindez – függetlenül a különböző társadalmi formációktól – az iparosítással együtt járó urbanizáció mind általánosabb következménye.

A Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa (ICOMOS) szembenézve e drámai kihívással, kulturális, gazdasági, társadalmi értékeink jóvátehetetlen pusztulásának veszélyével, összeállította a „Történeti városok védelmének Nemzetközi Kartáját”, az 1964. évi Velencei Karta – a „Műemlékek és történeti együttesek konzerválásának és restaurálásának Nemzetközi Kartája” – kiegészítéseképp, melyben meghatározza a történeti városok jellegzetességeinek megőrzését szolgáló módszereket és eszközöket. Mindezzel az egyén és a társadalom életének harmóniáját kívánja szolgálni – hiszen ezekben testesül meg az emberiség emlékezete, biztosítva az – akár csekélyebb – értékek fennmaradását is.

Az UNESCO-nak „A történeti és hagyományos együttesek védelméről s napjaink életében betöltött szerepéről” szóló 1976-os varsói-nairobi konvenciójával és más nemzetközi okmányokkal megegyező módon a *történeti városok megőrzését* tartjuk védelmük, konzerválásuk és restaurálásuk szükséges mércéjének, az egységes fejlődés és a mai élthez történő harmonikus illeszkedés kifejeződésének.

Elvek és célok

1. A történeti városok és városnegyedek védelme csak akkor lehet hatékony, ha a mindenkori gazdasági-társadalmi fejlesztés szerves részévé válik, ha a regionális és városrendezési tervezés minden szintjén számolnak vele.
2. A város történeti jellegének védendő értékeit az anyagi és szellemi elemek összessége alkotja, kiváltképpen:
  - a) a telkekből és az utcahálózatokból adódó városszövet,
  - b) a város különböző területeinek: a beépített, üres és zöldterületeknek kölcsönös viszonya,
  - c) az épületek külső és belső formája, megjelenése, ahogyan azt a szerkezetek, tömegek, stílusjegyek, formák, anyagok, színek és díszítések kifejezik,
  - d) a város kölcsönhatása természetes és művi környezetével,
  - e) a város hivatásának – történelme során szerzett – ismertetőjegyei.Ezen értékek bármilyen sérelme a történeti városok hitelességét ásná alá.
3. A megőrzés csak akkor lehet sikeres, ha az egész város lakossága részt vesz és közreműködik benne, ezért minden eszközzel erre kell ösztönözni, és fel kell kelteni a nemzedékek felelősségtudatát. Soha nem szabad szem elől téveszteni, hogy a történeti városok és városnegyedek megőrzése elsősorban lakóikra tartozik.

4. A történeti város vagy városnegyed védelmét mindenkor a megfontoltság, érzékenység és pontosság jellemezze. Kerülni kell mindenféle dogmatizmust és minden lehetséges eset valamennyi sajátos változatával számolni kell.

Módszerek és eszközök

5. A történeti városok és városnegyedek védelmi munkáinak terveit multidiszciplináris vizsgálatok előzzék meg. A védelmi terv feleljen meg az adottságok régészeti, történeti, építészeti, műszaki, szociológiai és gazdasági elemzésének; mutassa meg az akcióik irányát és módját; fejeződjék ki a jogi, adminisztratív és pénzügyi elképzelésekben. Biztosítsa a történeti negyedek harmonikus kapcsolatát a város többi részével. Határozza meg, mely épületeket vagy épületegyütteseket kell feltétlenül megvédeni, melyeket kell – a lehetőség biztosítása esetén – konzerválni, és melyeket lehet kivételes esetekben lebontani. Mindennemű beavatkozás előtt pontosan dokumentálni kell a meglévő állapotot. A tervet a lakosságnak kell jóváhagynia.
6. Ha még nincs jóváhagyott védelmi terv, a megőrzés szükséges akcióit a jelen és a Velencei Karta elveinek és módszereinek figyelembevételével kell elvégezni.
7. A történeti városok és városnegyedek megőrzése az épületek folyamatos karbantartását igényli.
8. Mindennemű új rendeltetés legyen összhangban a történeti város jellegzetességeivel, de a város feleljen meg a mai élet igényeinek is, rendelkezze a szükséges infrastruktúrával és közművekkel.
9. A lakásviszonyok megjavítása a védelem egyik alapvető célja.
10. Ha az épületek átalakítása vagy újak építése válik szükségessé, minden új elem tartsa tiszteletben a meglévő térbeli rendszert, annak arányait és léptékét, az ott álló épületek minőségét és értékeit. A kortársi elemek – ha nem zavarják az együttesek harmóniáját – hozzájárulhatnak annak gazdagításához.
11. A történeti városok múltjának jobb megismerését elősegíthetik a régészeti feltárások és az így talált maradványok bemutatása, ha mindez nem zavarja a városszerkezetet és városszövetet.
12. A történeti városokban és városnegyedekben szigorúan szabályozni kell a járműforgalmat, a parkolóznókat pedig úgy kell kijelölni, hogy azok ne rontsák a történeti együttest és környezetét.
13. A regionális és városrendezési tervekben előirányzott forgalmi utak nem haladhatnak keresztül a történeti városon, de biztosítaniuk kell jó megközelíthetőségét.
14. Mindent meg kell tenni a történeti városoknak a természeti katasztrófáktól és a különböző károsodásoktól (különösen a levegőszennyeződéstől és a vibrációtól) való megvédéséért. Ez nemcsak az építészeti örökség, hanem a lakosság biztonsága és jó életkörülményei szempontjából is fontos. A természeti csapások megelőzését és az okozott károk helyreállítását célzó intézkedéseket be kell építeni a védelem speciális feladatai közé.
15. A lakosság részvételének és együttműködésének biztosítása érdekében az általános felvilágosítást már az iskoláskorban el kell kezdeni. Elő kell mozdítani a különböző társadalmi szervezetek részvételét az építészeti örökség védelmében, a restaurálás és konzerválás költségeinek előteremtésében.
16. A megőrzés – a védelmi munkák idevágó szakmaiban – speciális képzés létrehozását igényli.

IRÁNYELVEK A MŰEMLEK-, MŰEMLEKI EGYÜTTES- ÉS MŰEMLEKI TERÜLETVÉDELEM OKTATÁSÁHOZ ÉS TRÉNINGJEIHEZ, 1993

A Műemlékek és Műemléki Együttesek Nemzetközi Tanácsa (ICOMOS) 1993. július 30.–augusztus 7. között Srí Lankán, Colombóban megtartott kongresszusa

- *megfontolva* azt a tág örökséget, amely a műemlékek, műemléki együttesek és műemléki területek fogalmába tartozik;
  - *megfontolva* az ezen örökségi minőségek konzerválásához szükséges tevékenységek és beavatkozások nagy változatosságát és annak szükségességét, hogy ezek irányítására egységes diszciplína szolgáljon;
  - *felismerve*, hogy a konzerválási folyamatok egységes diszciplínáiban számos különböző szakma kell, hogy együttműködjék, és hogy a munkálatok során jó kommunikáció és összehangolt tevékenység biztosítható, az megfelelő képzettséget és gyakorlatot kíván;
  - *figyelembe véve* a Velencei Kartát és a hozzácsatlakozó ICOMOS-doktrínákat és azt, hogy a tréningeket kidolgozó intézményeket és szervezeteket el kell látni támogatással, továbbá annak elősegítésére, hogy definiáljanak és kifejlesszenek olyan kritériumokat és szabályozott szinteket, amelyek minden közösségben és régióban specifikus kulturális és technikai követelményként alkalmazhatók;
- elfogadja* a következő irányelveket, és terjesztésre ajánlja a megfelelő intézmények, szervezetek és hatóságok számára.

Az irányelvek célja

1. E dokumentum célja, hogy szabályozott szintek és irányelvek lefektetését segítse elő a műemlékek, műemléki együttesek és az 1972-ben elfogadott Világörökség-lista szerint kulturális örökségnek tekintett területi együttesek konzerválásával kapcsolatos oktatás és tréning számára.

Konzerválás

2. A kulturális örökség konzerválásán ma azt értjük, hogy megmaradunk a környezeti és kulturális fejlődés általános keretein belül. Fenntartható kezelési stratégiák, amelyek változtatást céloznak meg, de tiszteletben tartják a kulturális örökséget, megkínálják a konzerválási megközelítés és a korszerű gazdasági és szociális célok, sőt még a turizmus szempontjainak integrálását is.
3. A konzerválás célja a kulturális örökség életének meghosszabbítása és ha lehet, a benne foglalt művészi és történelmi üzenet tisztázása, hitelesség- és jelentéstartalom-vesztés nélkül. A konzerválás humán és természettudományos tanulmányozásra, valamint módszeres kutatásra alapozott kulturális, művészi, műszaki és kézműipari tevékenység. A konzerválásnak tiszteletben kell tartania a kulturális kontextust.

Oktatási és szakképzési programok és tanfolyamok

4. Ki kell alakítani a kulturális örökség egységre és teljességre törő megközelítését a szakemberek, kivitelezők és hatóságok által egyaránt tiszteletben tartandó kulturális pluralizmus és változatosság alapján. A konzerválás a megfigyelés, elemzés és szintetizálás képességét követeli meg. A műemlékvédőnek minden gyakorlati tevékenység-

gét átható kulturális tudatosságon alapuló rugalmas, ám pragmatikus szemlélettel, megfelelő tanultsággal és képzettséggel, józan ítélőképességgel, jó arányérzékkel és a közösség igényei iránti érzékenységgel kell rendelkeznie. Ez az interdiszciplináris tevékenység nagy szakmai és gyakorlati jártasságot feltételez.

5. Konzerválási munkálatokkal csak olyan szakembert szabad megbízni, aki kompetens ebben a sajátos tevékenységben. Olyan szakembergárdát kell oktatással és szakképzéssel kialakítani, amely képes lesz:
  - műemléket, együttest és műemléki területet értelmezni és ezek érzelmi, kulturális és használati értékét meghatározni;
  - a műemlékek, együttesek és műemléki területek történelmét és technológiáját megérteni, hogy meghatározhassa identitásukat, védelmük megtervezését, és értelmezhesse a kutatások eredményeit;
  - megérteni a műemlék, együttes és műemléki terület elhelyezkedését, tartalmát és környezetét más épületek, kertek vagy tájak vonatkozásában;
  - megtalálni és felhasználni minden, a tanulmányozandó műemlék, együttes és műemléki terület szempontjából releváns hozzáférhető információt;
  - megérteni és elemezni a műemléket, együttest és műemléki területet mint egy komplex szisztéma részét;
  - a megfelelő beavatkozás bázisaként a pusztulás külső és belső okait diagnosztizálni;
  - ellenőrizni és a nem szakmabeli olvasó számára is értelmezhető grafikai eszközökkel (pl. vázlatrajzokkal és fotókkal) illusztrált jelentést készíteni a műemlékekről, együttesekről és műemléki területekről;
  - ismerni, érteni és alkalmazni tudni az UNESCO-egyezményeket és ajánlásokat, valamint az ICOMOS-kartákat és más elismert kartákat, rendelkezéseket és ajánlásokat;
  - közös etikai elvekre alapozottan kiegyensúlyozott véleményt formálni és felelősséget vállalni a kulturális örökség hosszú távú helyzetéért;
  - felismerni a szaktanácsadást igénylő eseteket, és meghatározni azokat a területeket, amelyekhez további szakemberek tanácsára van szükség, pl. fallfestmények, szobrok és más művészi vagy történelmi értékkel kapcsolatban és/vagy anyaggal és szisztémával kapcsolatban;
  - szaktanácsot nyújtani a karbantartási és gondozási stratégiát illetően és a műemlékek és tartalmuk, továbbá a műemléki területek környezeti védelmének és megóvásának menedzselési stratégiáiról;
  - dokumentálni és azt hozzáférhetővé tenni;
  - multidiszciplináris csoportokban ésszerűen együttműködni;
  - képesnek lenni együtt dolgozni a lakosokkal és a hatóságokkal, valamint a tervezőkkel a konfliktusok feloldásában és a konzerválási stratégiáknak a helyi igényekhez, lehetőségekhez és forrásokhoz igazításában.

A tanfolyamok célja

6. Igény van a konzerválási megközelítésekről és felfogásokról kialakult tudásanyag megosztására mindazokkal, akik közvetlen vagy közvetett befolyással bírnak a kulturális vagyponra.
7. A konzerválási gyakorlat indetridszciplináris tevékenység, ebből az következik, hogy a tanfolyamoknak is interdiszciplinárisoknak kell lenniük. A szakemberek – az egyetemi végzettségűek is s a specializált kézművesek is –, mindazok, akik már megszerezték a szokásos képesítésüket tovább képzendők, hogy *konzerválási* szakemberekké váljanak, s ugyanígy azok is, akik a történelmi környezetben kívánnak kompetensen dolgozni.

8. A műemlékeseknek biztosítaniuk kell, hogy minden szakmunkás, minden közreműködő felismerje a műemlék és műemléki terület jelentőségét.
9. A katasztrófakészültség és a kulturális vagyont ért kárcsökkentés módszerei, mint a tűzvédelem erősítése és javítása, vagy más biztonsági intézkedések, a tanfolyamok anyagába illesztendők.
10. A hagyományos szakmák értékes kulturális forrásanyagot képeznek. A már magas szintű mesterségbeli tudással rendelkező mesterembereket tovább kell képezni a műemlékvédelmi munkában, megismertetve őket mesterségük történetével, történelmi részletekkel és eljárásokkal és a műemlékvédelem elméletével, ezen belül a dokumentálás igényével. Nem kevés történelmi mesterségbeli tudást újja kell éleszteni.

Az oktatás és szakképzés szervezése

11. A kívánt képzés és szakképzés elérésének sokféle kielégítő módszere lehetséges. A változatok a hagyományoktól és a törvényi szabályozástól, valamint minden kulturális övezet adminisztratív és gazdasági viszonyaitól függenek. Elő kell segítenünk az országos intézmények közötti, valamint a nemzetközi szintű, az új oktatási és képzési módszerekre vonatkozó ötletek és vélemények cseréjét. Ehhez a cseréhez egyének és intézmények közreműködői hálózatára van szükség.
12. A műemlékvédelmi nevelésnek és a műemlékvédelem problémái iránti érzékenység kialakításának az iskolában kell kezdődnie és az egyetemen, sőt azon túl is folytatódnia kell. Ezeknek az intézményeknek fontos szerepük van a vizuális és kulturális tudatosság fokozásában, kulturális örökségünk elemei megértési és értelmezési képességének a javításában, valamint a szakmai képzés és oktatás majdnem résztvevőinek kulturális felkészítésében. Bátorítani kell a szakképzés gyakorlati oktatását is.
13. Folyamatos szakmai továbbképzéssel lehet a szakemberek alapvető képzettségét fejleszteni. Hosszú és középtávú tanfolyamok, melyek a nagyobb központokban bizonyulnak hasznosnak, a magasabb szintű oktatás értékes eljárásai. Rövidebb tanfolyamok nem oktathatnak szakmai ismereteket, nem nyújthatják a konzerválás lényegi megértését, de befolyásolhatják a hozzáállást, és bevezethetnek az épített és természeti környezet meg az ott található tárgyak gondozása koncepciójába és technikáiba.
14. A továbbképző tanfolyamok résztvevőinek magas színvonalú szakembereknek kell lenniük, akik szakirányú képesítéssel és szakmai gyakorlattal rendelkeznek. A tanfolyamoknak multidiszciplinárisnak kell lenniük, kötelező alaptantárgyakkal és választhatóakkal, hogy a hallgatók tovább specializálódhassanak, és/vagy pótolhassák az eredeti képzésük esetleges hiányosságait. Ajánlatos a szakmai továbbképzést gyakornoki munkával kiegészíteni.
15. Támogatni kell legalább egy, szakképzéssel és oktatással, szakmai továbbképzésekkel foglalkozó intézmény életre hívását minden országban vagy országcsoportban. Meglehet, hogy egy teljesen kompetens műemlékvédelmi szolgáltató rendszer kialakítása évtizedeket is igénybe vehet, ezért szükségessé válhat olyan különleges rövid távú rendszabályok bevezetése, amelyek új kezdeményezésekkel dúsítanak már létező programokat, hogy így teljesen kifejlett új projektek jöjjenek létre. Támogatni kell továbbá a tanárok, szakemberek és hallgatók országon belüli, régióbeli és nemzetközi cseréjét. Feltétlenül szükséges, hogy a szakértők folyamatosan értékeljék a képzési programokat.

16. A szakmai továbbképzéshez szükség van:

- a megkívánt színvonalú, megfelelő számú résztvevőre, ideális esetben 15-25 főre;
- egy főállású koordinátorra, akit elégséges számú adminisztratív személyzet segít;
- instruktorokra, akiknek a műemlékvédelemben alapos elméleti ismeretük és gyakorlati tapasztalatuk, valamint tanítási adottságuk van;
- jól felszerelt infrastruktúrára, amely audiovizuális és videoberendezéssel ellátott előadóteremből, stúdiókból, laboratóriumokból, műhelyekből, szemináriumi szobákból, irodákból áll;
- könyvtárra és dokumentációs központra, amelyek referenciagyűjteményhez, koordinált kutatáshoz és számítógépes információbázishoz való csatlakozást tesznek lehetővé;
- végül arra, hogy ésszerű távolságon belül legyenek műemlékek, műemlékegyüttesek és műemléki területek.

17. A műemlékvédelem a műemlék, műemlékegyüttes, műemléki terület és elhelyezkedésük megértéséhez szükséges dokumentáción alapszik. Minden országnak rendelkeznie kell kulturális örökséget kutató és az arra vonatkozó konzerválási tevékenységet számon tartó intézetre és levéltárra. A továbbképző tanfolyamnak a nemzeti szinten meghatározott archiválási felelősségen belül kell dolgoznia.

18. A tanfolyam résztvevőinek esetlegesen költségtérítést kell juttatni, mert a már szakmai gyakorlattal bíró hallgatóknak lehet más személyes kötelezettségük is.

Bevezető

1. Mi, a Narában (Japánban) összegyűlt szakemberek üdvözölni kívánjuk a japán hatóságok nagyvonalúságát és intellektuális érdeklődését, amivel lehetővé tették, hogy egy nagyon is aktuális fórumon kihívás tárgyává tehessük a konzerválással kapcsolatos hagyományos eszméinket, hogy vitathassuk látókörünk kiszélesítésének útjait és lehetőségeit, s ezzel nagyobb megbecsülést biztosíthassunk a sokféle kultúra és örökség konzerválási gyakorlatának.
2. Egyúttal méltóképpen üdvözölni kívánjuk a vitának a Világörökség Bizottság által javasolt kereteit. A bizottság az előterjesztett javaslatok tanulmányozása során szükségesnek találta, hogy értékelje a különböző országok kulturális és társadalmi értékeit a hitelesség szemszögéből.
3. A *Narai dokumentum a hitelességről* az 1964-es Velencei Karta szellemében fogant. Arra épül és azt egészíti ki, figyelembe véve azt a különleges jelentőséget, amelyet a kulturális örökség majd mindenhol betölt napjainkban a világban.
4. Egy olyan világban, amely egyre inkább áldozata a globalizálódásnak és a homogenizálódásnak, ahol a kulturális identitás keresése erőszakos nacionalizmust, a kisebbségi kultúrák elnyomását válthatja ki, a konzerválási gyakorlat hitelességének érvényre juttatása lényegi hozzájárulás az emberiség kollektív emlékezésének tisztázásához és megvilágításához.

A kulturális sokszínűség és az örökség sokszínűsége

5. Világunkban a kultúrák és az örökség sokszínűsége az egész emberiség szellemi és intellektuális gazdagságának mással nem pótolható forrása. A kulturális és örökségbeli változatosságot, mint az emberi fejlődés lényegi aspektusát, az egész világon védeni és fejleszteni kell.
6. A kulturális örökség sokszínűségének időbeli és térbeli dimenziói vannak. Meg kell adni a tiszteletet más kultúráknak és más életmódoknak. Abban az esetben, ha a kulturális értékek összeütközésbe kerülnek egymással, a kulturális változatosság tiszteletben tartása minden fél kulturális értékei legitimitásának elismerését igényli.
7. Minden kultúra és minden társadalom sajátos formákban és eszközökben fejeződik ki: tárgyasultakban és szellemiekben. Ezek alkotják örökségét, s ezt kell tiszteletben tartani.
8. Fontos hangsúlyozni az UNESCO-nak azt az alapvető elvét, hogy az egyesek kulturális öröksége egyben mindenki öröksége is. Ennélfogva a kulturális örökségért való felelősség és törődés főként azé a kulturális közösségé, amely létrehozta azt, de azé is, amelyre az rá van bízva. Ez azt jelenti, hogy a kulturális örökség kartáihoz és konvencióihoz való csatlakozás egyet kell hogy jelentsen e kartákon és konvenciókon alapuló kötelezettségek és elvek elfogadásával. Minden közösségnek egyensúlyt kell teremtenie a saját követelményei és más közösségei között, ha csak ez a létrejött egyensúly alá nem ássa alapvető kulturális értékeiket.

9. Bármely és bármely korból származó kulturális örökség konzerválása csak az örökséget meghatározó értékekkel igazolható. Ezeknek az értékeknek a lehető legegzaktabb észlelése többek között attól függ, hogy a róluk szóló információk mennyire hitelt érdemlőek. Ezen adatok forrásának ismerete és megértése, összefüggésben a kulturális örökség eredeti és későbbi jellegzetességeivel, mindennek értelmezése jelenti elengedhetetlen alapját annak, hogy valamit hitelesnek ismerhessünk el.
10. Az így elfogadott és a Velencei Kartában kinyilvánított hitelesség az értékek lényegi meghatározó tényezője. A hitelesség megértésének alapvető szerepe van a kulturális örökséggel kapcsolatos mindenfajta tanulmány, a konzerválási vagy restaurálási tervek, nemkülönböztve a világörökséggé nyilvánítási eljárás vagy bármilyen, a kulturális örökségre vonatkozó inventarizáció esetében.
11. Az örökség értékeinek megítélése, de éppúgy a rájuk vonatkozó információk források hihetősége kultúráról kultúrára változhat, sőt ez előfordulhat még azonos kultúrán belül is. Az érték és hitelesség megítélését ennél fogva nem lehet merev követelményekre alapozni. Ellenkezőleg: a kultúrák sokaságának tisztelete azt követeli meg, hogy az örökséget annak a kultúrának az összefüggésében határozzuk és ítéljük meg, amelyhez az tartozik.
12. Ebből eredően különlegesen fontos és sürgős, hogy elismerjük minden kultúrában azokat a sajátos jellegzetességeket, amelyek az örökség értékeire utalnak. Éppúgy az ehhez tartozó információs források hitelességét és valóságát is.
13. A kulturális örökség természetéből és kulturális tartalmából eredően a hitelesség megítélése az információs források széles körével függ össze. E források vonatkozhatnak a koncepcióra és a formára, az anyagra és a tartalomra, a használatra és a funkcióra, a hagyományokra és a technikára, az elhelyezésre és a telepítésre, a szellemiségre és a benyomásokra, az eredeti állapotra vagy arra, amivé a történelem folyamán vált, az információs források immanens és külsőlegesen vonatkozásaira. Ezek a források lehetővé teszik a kulturális örökség sajátos művészi, történeti, társadalmi és műszaki jelentőségének meghatározását.

Definíciók

Konzerválás: minden olyan beavatkozás, aminek az a célja, hogy megértsük az emléket, megismerjük történetét és jelentőségét, biztosítsuk anyagi mivoltát és ha szükséges, a restaurálását és revalorizálását is.

Információs források: minden, a műemlékre vonatkozó írott, szóbeli, képi forrás, ami lehetővé teszi az emlék természetének, jellegzetességeinek, jelentőségének és történetének megismerését.

ÚJ ATHÉNI KARTA, 1998
A Várostervezők Európai Tanácsának (ECTP)
tervezési irányelvei

Előszó

Az Athéni Karta világméretű hatása és alkalmazásának hiányai nyomot hagytak a városok és települések szerkezetében, és szükségessé tették egy új karta megfogalmazását. Ennek az új kartának jobban meg kell felelnie az elkövetkezendő évtizedek kihívásainak azzal, hogy a polgárokat állítja a politikai események középpontjába. A városi fejlődést a városi élet sokszínű szociális csoportjai és kulcsszemélyei határozzák meg. Az ECTP szemszögéből szükséges a várostervezés új keretfeltételeinek megteremtése, ha meg akarunk felelni a ma és a jövő generáció kulturális és szociális igényeinek.

Az ilyen módon megváltozott feltételek között az irányítóként és koordinátorként működő várostervező döntő szerepet játszik. Az új karta fő tárgya a városi struktúrák és viszonyok átfogó kezelése. A várostervező játsszon kevésbé „nagymesteri” szerepet, neki itt a fejlődést kell lehetővé tenni és azt szabályozva kísélni. A tervezőnek kell a város új feladatait definiálni, belülről fakadóvá tenni, és a partnerekkel a párbeszédet helyi, nemzeti és európai szinten megteremteni. A városok fejlődését sokféle csoportosulás és érdek határozza meg. A tervező feladata abban rejlik, hogy elképzeléseket vázoljon fel a jövőről, kérdéseket vessen fel a jövő lakóinak és kínáljon motivációt.

A tervezés állandó folyamatához a karta csupán a kezdetet mutatja meg. Az ECTP a harmadik bekezdésében a „felismerések és ajánlások” első mondatát azokra vonatkoztatja – tervezőkre, politikusokra és más személyekre –, akik az európai város jövőjével foglalkoznak. Célunk, hogy ezeket az ajánlásokat rendszeresen ellenőrizzük és négyévenként továbbfejlesszük, hogy értékeljük a kezelési területek változásait és a tervezési módszerek struktúraváltozásait Európában.

Röviden szólva az új karta

- meghatározza az aktuális városi kezelési területet (1. szakasz),
- a várostervezők szerepét összehangolja a kezelési területek kidolgozásában (2. szakasz),
- irányelveket ajánl a tervezők és a különböző szinten működő politikai döntéshozók számára (3. szakasz).

1. Aktuális kezelési területek VÁROSOK és KÖRNYÉKÜK számára

Bevezetés

- 1.1. A mai európai város problémákkal és kényszerűségekkel kerül összeütközésbe, amelyeket a tervezés során kell feloldani. A 90-es években az Európai Bizottság (EC) jelentései során, majd az ENSZ 1996 júniusában, Isztambulban megrendezett Habitat II. konferenciáján formálódott ki a városi kezelési területek fogalma. A bizottság kiemelkedőbb jelentései:
- Zöld Irat a városi környezetről (1990),
  - Európa 2000. Kitekintés a települési terület fejlődésére (1991),
  - Európa 2000+. Együttműködés az európai területfejlesztésben (1994),
  - Fenntartható fejlődésű európai városok. A városi környezetet tanulmányozó szakértő csoport jelentése (1996),

- Az európai térségi fejlődés kilátásai (1997),
- Teendők az Európai Unió városaival (1997).

- 1.2. Az utolsó jelentéshez a bizottság a nyilvánosságot is meghívta véleménynyilvánításra. A jelentés rögzíti, hogy az európai városok igénylik a fejlődéshez a jól körülírt stratégiát, amely számításba veszi az EU politikáját és kompetenciáját. A bizottság 1998-ban összehív egy „városfórumot”, hogy pontosan meghatározza a kérdés pozitív kezelését támogató feladatokat.
- 1.3. Összességében a jelentés egy sor olyan témát nevezett meg, amelyek a kirajzolódó kezelési területekre vonatkoznak. Ez négy kulcsfontosságú területet jelöl meg:
- a gazdasági versenyképesség és munkaerőpiac támogatása,
  - a gazdasági és szociális összetartás pártolása,
  - a közlekedés és az „Európát átszelő hálózat” (TENS) javítása,
  - a fenntartható fejlődés és az életminőség támogatása.
- 1.4. Az ECTP városi kezelési területekre vonatkozó vizsgálata a következő fejezetekben, tematikus tagolásban kerül tárgyalásra. Az elemzés megerősít sok, az Európai Bizottság által megfogalmazott témát, és felsorol számos, általunk jelentősnek ítélt kapcsolódó pontot.

Demográfia és lakásügy

- 1.5. Európa demográfiai szerkezete az elmúlt ötven évben átalakult. Bár jöllehet, hogy aggasztó, robbanásszerű születésszám-növekedés nem következett be, a háztartások száma mégis jelentősen növekedett. Ezt a jelenséget különböző tényezők láncolata idézte elő: a vállalási százalék növekedése, a késői házasságkötés, az egyszemélyes háztartások számának emelkedése, a magasabb élet(kor) és a jobb életminőség. Feleletet kell találni az új háztartások elhelyezkedésére és összetételére vonatkozóan Európában, valamint ezek környezetvédelmi szempontok szerinti kezelésére is. A képet összetettebbé teszi a nemzetközi „vándorlás”, ami a munkaerőpiac további nyitásával különösen Európán belül tovább növekszik. A problémát befolyásolják a globális népmozgalmak és a tömegmozgása is.
- 1.6. A szociális lakásellátottság minden eddigi hagyománya és tapasztalata ellenére számos európai városban még sok teendő van a hajléktalanok, a szegények, az öregek, a gyermeküket egyedül nevelők, valamint a különböző kisebbségi népcsoportok körében, hogy biztosítsák lakóterülettel, munkával és közösségi kapcsolatokkal való ellátottságukat. Ezek a feladatok a várostervezés fontos komponensei és a jövő nagy kihívásait jelentik.

Szociális feladatok

- 1.7. A demográfiai változásokkal párhuzamosan az európai városok szociális struktúrái alapvetően megváltoztak. A megfigyelők számára egyre jobban ismert, hogy a szociális csoportok különbözősége folytán növekszik a városi élet vitalitása, amelyet a korcsoportok, etnikumok és anyagi javak is befolyásolnak. Ahogy ez a régebbi városokban megfigyelhető, egyrészt létrejönnek multikulturális szomszédságok, szociális és gazdasági elevenséget hozva magukkal, de másrészt ugyanez néhány városrész, szomszédság számára hátrányt, szegénységet, szociális kirekesztést is jelent.
- 1.8. Ezzel egy időben alapjaiban megváltoztak az életminta és a lakások iránti elvárások is, és ha létezik a lakással való ellátottságra és a tervezésére regionális ka-

rakterisztika, az a kulturális különbségen, életmódon és klímán nyugszik. A tervezési feladatok a szociális fenntarthatósággal foglalkoznak abból kiindulva, hogy felismerik a különbségek és a pluralizmus tendenciáit, és elfogadják a lakosságon belül az egyre sokszínűbb csoportok igényeit. Ezen túlmenően a tervezés szerepet játszik a hajléktalanság, a szegénység és a hátrányos helyzetben levők esetén a negatív hatások csökkentésében, ami során összehangolják a közösség megújítására vonatkozó stratégiát.

- 1.9. Olyan rendezvények, mint a Rio de Janeiróban megrendezett csúcskonferencia, vagy a Habitat II. Isztambulban, megerősítették a várostervezés növekvő szerepét a szociális összetartás területén. Bár jöllehet, a tervezés nem tudja a városfejlesztés minden problémáját megoldani, a várostervezők megoldási koncepciójára alapvetően szükség van, a kutatási és a gyakorlati jellegűekre egyaránt, hogy új mintákat fejlesszenek ki a városi tevékenységre a következő generációk kulturális és szociális igényeinek figyelembevételével.

Kultúra és oktatás

- 1.10. Az egyre magasabb színvonalat elérő, technikailag fejlett társadalomban mindinkább növekszik az igény a kikapcsolódásra és a szabadidő eltöltésre. A csökkenő munkaidő és a növekvő életkor az európai polgár számára több szabadidőt biztosít. Az Európai Unióban belül nő a szabadidő és ezáltal a városi turizmus is, a városok, mint a történelmi örökség részei, e jelenség fontos célállomásai. Ezen elemek kapcsolata különösen nagy nyomást jelent a városi kulturális örökségre és a belvárosi szabad területekre is.
- 1.11. A világ más részével összehasonlítva az örökség kulcskifejezés az európai sajátosság és kultúra meghatározásához. A legtöbb ott lakó és oda látogató számára jellemző a város épületeinek és nyilvános tereinek milyensége. Sok helyen a városszerkezetet, nemegyszer értékes műemlékállományával együtt elpusztították az átgondolatlan újratervezéssel, az utcák átépítésével és az ingatlanok ellenőrizetlen kezelésével. Közös erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy megőrizzük a történelmi örökséget, és sikeres példákkal a magatartásukat támogassuk. Ez az eljárás és a hozzákapcsolódó területstratégia elengedhetetlen a város jövőbeli jóléte, sajátosságai megtartása szempontjából.
- 1.12. A képzés kulcskifejezés lesz a városfejlesztés területén, ami az elemi olvasáson, számoláson és íráson túl a városi történelem és öntudat érzését is közvetíti és fejleszti. A lakókkal „megérteti” a várost, fontos információkat közöl, fejleszti a polgártudatot. Ezáltal erősödnek a lehetőségek, és a lakók intenzívebben vesznek részt a város életében és a döntéshozatalban.

Információs társadalom

- 1.13. Az információs technológia és az elektronikus kommunikáció forradalmi fejlődése már most kimutatható hatással van városaink működésére. A közlekedés iránti igény csökkenése, a munkahelyek változása, valamint a polgárok igénye, hogy gyorsan jussanak információ birtokába és hatékonyan kommunikáljanak, széles körű elvárásokat támaszt. Az otthoni és a távoktatás átfogó és széles köre lehetővé teszi a képzés javítását. Alapvető kihatást jelenthet a nagy területű irodák és ipari szerkezetek területfelhasználási igényének kiküszöbölése, ami csökkenő területkereslethez vezet a városokon belül. Másrészt ez megkönnyítheti a vegyes hasznosítású területek fejlődését, és megsokszorozza a szociális interakciókat.

- 1.14. Mindent összevetve az információs társadalom feltehetőleg pozitív hatással lesz a városok fejlődésére. Ennek ellenére szükséges a lehetséges negatív hatásokra is figyelemmel lenni, a szociális izolációra, valamint az „információgazdagok” és „információszegények” közötti szakadék kialakulására, miáltal egyes csoportok a társadalomtól elszakítva érezhetik magukat. Az önkormányzatoknak kell vállalni a felelősséget ezen a területen, hogy az előnyök mindenki számára elérhetőek legyenek, a város polgárai számára „olvasható” legyen.

Környezet

- 1.15. Az elmúlt tíz évben a fenntartható fejlődés biztosítása vált a várostervezés egyik kulcsfeladatává. A fenntartható fejlődés alapelvét sikerült a várostervezés és -fejlesztés integrált részeként elfogadtatni. A modern városok jelentős szemétnyomysígt és környezetet károsító anyagot „termelnek”, ami a környezetminőség és az általános életszínvonal romlásához vezet. A 21. századi várostervezők legnagyobb kihívása az a szükségszerűség, hogy fenntartható városokat hozzanak létre. Ahogy az egyre romló környezeti körülményeket meg kell szüntetni, úgy kell őrizni és védeni a városi örökséget, a be nem épített részeket, a zöldterületeket a városban belül és körülötte, valamint a kultúrtáját is. Elengedhetetlen a biodiverzitás óvása, gondozása a városokban és a vidéki területeken. Az energiatakarékosság a holnap városának fontos feladata. Mindezeket nemzetközi szinten is elfogadták az 1992-ben megrendezett Világcsúcs Konferencián, az ENSZ Habitat II. konferenciáján 1996-ban, valamint a fenntartható európai várost célzó kampány során is.

Gazdaság

- 1.16. A gazdasági feladatok mindig komoly befolyást jelentettek a városszerkezetre. Az elmúlt két évtized alatt a gazdaság szerkezete az Európai Unión belül rendkívüli gyorsasággal megváltozott. A fejlődést két súlyos visszaesési szakasz csökkentette, amely hatott a termelési és a szolgáltatási iparra, privát és közösségi szinten egyaránt. Bár jóllehet, az európai gazdaság tevékenysége továbbra is a városok felé irányul, vannak olyan tendenciák, amelyek a jövő tervezését befolyásolhatják. A gazdasági fejlődés – privát és nyilvános szervezetek, valamint tiszteletbeli szerepkörök és partnerkapcsolatok bevonásával – nagyon is alapvető szerepet fog játszani, amihez azonban pontos és jól átlátható eljárásokra, jó szakemberekre, menedzserekre és várostervezőkre van szükség.
- 1.17. A gazdaság szerkezeti átalakulása nagyon gyors. Makroökonómiai szinten a városok nemzeti és nemzetközi szinten versengenek például a Csendes-óceán mentén fekvő városokkal a növekvő munkahelyek tekintetében. A telekommunikáció és az információs technológia forradalmi fejlődése ezt a folyamatot kétségtelenül erősíti. A munkaformák növekedése, a melléktevékenységek, a time sharing, az időszakos megbízások állandóan változtatják a szervezeti struktúrákat. Nemzetközi az a tendencia, hogy a nagyvállalatokat karsúsítják, csökkennek munkahelyeik száma. Ez nagyarányú és hosszan tartó munkanélküliséghez vezet. Ennek következtében a városszerkezeten belül felül kell vizsgálni a gazdasági tevékenységek és munkahelyek helyigényének kritériumait.
- 1.18. Mikro gazdasági szinten a helyi gazdasági tevékenység fellendülése várható, ami Európa-szerte a kis- és középvállalatok számának emelkedésében tükröződik. A fenntartható város érdekében a politikai irányultságnak a nagyobb arányú helyi munkára és tevékenységre kell törekednie. Ez növeli az alkotó-

erőt, másrésztől javítja az életminőséget is. Az elmúlt tíz év tapasztalata alapján az szűrhető le, hogy a várostervezésnek jelentős szerep jut a helyi közösségek gazdasági fejlődésének serkentésében. A fejlődés növekvő sebessége szükségessé teszi a helyi és a globális piac állandó figyelését és értékelését annak érdekében, hogy az új feltételekre azonnal reagálni lehessen.

Mobilitás

- 1.19. Az Európai Bizottság 1996-ban nyilvánosságra hozott egy „Zöld Irat”-ot a közlekedésről „A városiakok hálózata. Teljesítsük a közlekedés feladatait” címmel. Ez a jelentős leszögezi, hogy a hetvenes évektől az autóbirtoklás és -használat jelentősen megnövekedett és tovább növekszik, az elkövetkező 25 évben becslések szerint 200%-kal. Ez minden bizonnyal összefügg a közép- és kelet-európai országoknak a nyugat-európai országok színvonalára való törekvési igényével. A közlekedési forradalom hatása különösen ismeretes a légszennyeződés, a forgalom-sűrűség és az egészségügyi kérdések területén, valamint a nem megújítható energiaforrások kérdésével kapcsolatban. A közúti forgalom különösen területigényes, ami károsítja a városszerkezetet és az életminőséget. Általános hatását a város robbanásszerű kiterjedése mutatja, és „elvárosiasodott” régiókat hoz létre. Jóllehet a mobilitás látványosan javult, de a hátrányos helyzetű csoportokat megfosztotta a fontos ellátási és szolgáltatási lehetőségek elérhetőségétől. Sok városban jelentősen megnőtt az autóforgalom, hátrányos helyzetbe hozva a gyalogosokat és a kerékpárral közlekedőket.
- 1.20. Ezek a jelenlegi irányvonalak semmi módon sem tarthatók fenn, hiszen veszélyeztetik a hagyományos európai város kultúráját és környezetét. A tervezés során a kényszerhatások ellen pozitív megoldást kell találni, ami a jobb elérhetőséget, illetve a tisztább környezetet célozza meg. Stratégiai szinten a Trans-Európai Szállítási Hálózat (TETNs) megszervezése jelent megoldást a városok jobb elérhetőségéhez, ami segíti a városok és régiók közötti gazdasági aktivitás és csere kibontakozását. Helyi szinten a várostervezésre fontos feladat járul a területhasznosítás és a közlekedéstervezés teljes integrálása formájában. Ezen a területen nagy a befektetés iránti igény, tekintettel a közlekedési infrastruktúra új formáira, különösen a tömegközlekedés vonatkozásában és a gyalogos, illetve a kerékpáros közlekedés ajánlatában. A lakosság részére sokkal tágabb lehetőséget kell biztosítani a közlekedési eszközök megválasztása és hozzáférhetősége területén.

Választás és sokszínűség

- 1.21. A 21. század embere az egyre globálisabbá váló társadalomtól még nagyobb sokszínűséget és választási lehetőséget kíván meg és vár el mind a lakás, a termékek és a városi szolgáltatások, mind az intézmények tekintetében. Mint mindig, most is a társadalom legerősebb része lesz abban a helyzetben, hogy a legjobb lehetőséggel éljen. Ez a réteg egyre inkább abban a helyzetben lesz, hogy saját elképzelései szerint válassza meg városát, támogassa a helyi gazdaságot, és ezáltal befolyásolja a munkahelykínálatot. A városi gazdaság szerkezetének tervezésekor és a gazdasági élet támogatáskor gondosan mérlegelni kell a vegyes beépítésű területek előnyeit a hagyományos, szétválasztott kereskedelmi és lakóövezetek rendszerével szemben. Egyszerűen arról van szó, hogy a vegyes hasznosítású területek, amelyek a régi városokban fordulnak elő, sokszínűséget kínálnak, és mind szociálisan, mind gazdaságilag is aktívabban, ami által az életminőség is általánosan javul. Ennek ellenére felmerül az igény a káros anyagokat kibocsátó és potenciálisan veszélyes üzemek kitelepítésére és különleges szabályozások bevezetésére is.

- 1.22. Jóllehet a nemzetközi kapcsolatok általános javulása észlelhető, azonban Európában még mindig vannak polgárháború sújtotta területek és városok, ahol helyi zavargások vannak. Csak remélhető, hogy ezek a konfliktusok politikai úton a lehető leggyorsabban rendezhetőek lesznek. Az európai városokban növekszik a kriminalitástól való félelem, amely bizonyos fokig az életfeltételek minőségétől, a szociális szerkezetektől és az ott lakók egészségi állapotától is függ. Ezek azok a témák, amelyek megoldása a várostervezőket és más területek szakembereit egyaránt érintik, mert az ő feladatuk, hogy biztosítsák a környezet javulását, a jobb lakásfeltételeket, a munkahelyek gyorsabb elérhetőségét, valamint az intézményeket és a szolgáltatásokat is.

Szintézis: városszerkezet és a fenntartható város

- 1.23. Mindezek az elemek részei a tervezés térbeli aspektusainak, a jövő ideális városszerkezetére vonatkozó városszerkezeti vizsgálatban és szemléletben egyaránt. Néhány helyszín és szabályozási tényező befolyásolja a város szerkezetét. Ehhez járul egyrészt a központosítás szemlélete, egy központi területrészen belül az ellátási rendszer és a szolgáltatások koncentrált megléte, másrészt a decentralizált elosztás, az új fejlesztések lehetősége a városszélén kívül. Ezeket a térségi feladatokat a fejlesztési programok új generációjának kell megoldania.
- 1.24. A városközpontok kiterjesztése ritkán veszi figyelembe azt a problémát, amelyet a külső területek és városperemek jelentik. A decentralizált vagy robbanó város esetében a szétbomlási problémák leggyakrabban szubregionális síkon lépnek fel. A városszerkezetet a város karaktere és a „hely szelleme” (genius loci) jellemzi. A városfejlesztésben a szubregionális tervezésnek megfelelő rangot kellene biztosítani. Ennek kellene gondot viselnie arra, hogy egyértelmű funkcionális kapcsolat legyen a városcentrum és az elővárosok, valamint a perifériális területek, illetve más városok és városrégiók között. Sok területen jó előfeltétele van városfüzér koncepció fejlesztésének. Lehetne olyan városhálózatot alkotni, amelyben minden városnak megvan a maga megmásíthatatlan identitása és feladata, és valamennyien megfelelő szállítási rendszerrel vannak összekapcsolva.
- 1.25. Az Európai Bizottság elképzelésének megfelel a falvak csoportja vagy községek szövetsége a fenntartható város koncepciójaként, ami egyben az átfogó környezeti öntudatot is megtestesíti. A probléma áttekintését hozza nyilvánosságra az *Europe's Environment: The Dobris Assessment* (European Environment Agency, 1994) című mű, ami ötvenegy város vizsgálatát tartalmazza. Ebben öt kulscélt határoztak meg: a levegőminőséget, a zajt, a közlekedést, a lakásminőséget, valamint a zöld- és a szabad területek meglétét és elérhetőségét. Bár ezek a tényezők a mindenkori városok esetében nagyon különbözőek, a községek a fenntartható fejlődésért sokat tehetnek a helyi feltételek javításáért azon megoldások támogatásán keresztül, amelyek energia- és forrástakarékosak, valamint javítják a szemét, a levegő és a vízminőség problémakörének megoldását.
- 1.26. E jelenségek és a nyitott demokratikus folyamatok általános megértésének fejlesztéséhez a döntéshozatalban jobb kommunikáció, valamint a polgárok nagyobb arányú részvétele szükséges. Az elmúlt 20-30 évben a tervezők voltak elsősorban azok, akik a polgárok részvételének technikai fejlesztését szorgalmazták. Sok országban ezek a technikák a tervezés integrált részei lettek. Ezeket az alapelveket mindenütt használni kellene. Itt az ideje, hogy a nor-

matív tervezésről áttérjünk a tervezésre mint olyan folyamatra, amely a város használóinak igényeit elégíti ki. A polgárorientált tervezés elképzelése, amely a városi élet alapigényét célozza meg, e karta kiindulópontját jelenti.

2. A várostervezés szerepe

Bevezetés

- 2.1. Az elmúlt hatvan év tapasztalatai és kutatásai azt látszanak megerősíteni, hogy a városok vagy tisztán véletlenszerűen, vagy kiválasztott minták alapján fejlődnek. Fejlődésük egyértelmű várostervezési alapelveket követ, vagy legalábbis tájékozódási szinten alkalmazzák azokat. Ezek az alapelvek hosszabb időn át is változatlanok maradhatnak, és lehet irányvonalként is alkalmazni őket. Minden esetben azonban belülről fakadónak kell lenniük, mielőtt új alapelvek kerülnének felcserélésre, mielőtt az infrastruktúra vagy a tájkörnyezet kerülne megváltoztatásra, vagy valamilyen egyéb „akció” kerülne lebonyolításra, amelyek különben az alapelvek pontos megértése nélkül felületesek maradnának. Az alapelveket két csoportra lehet osztani:
1. a múltban kifejlődött, általánosan érvényes alapelvek,
  2. a 21. századra érvényes új, kívánatos alapelvek.

A következő szakaszokban ezekről lesz szó. A felsorolás nem lezárt. A Várostervezők Európai Tanácsa vitára bocsátja azokat.

A várostervezés általános irányelvei

- 2.2. Tág időhatár szükséges, amíg a politikai intézkedések hatása mérhetővé válik, és gyakran évtizedek kellenek, hogy a hibás döntések helyrehozhatók legyenek. A tervezés folyamatos tevékenység. Az elmúlt huszonöt évben a nagyobb nyitottság irányzata érvényesül a tervezésben és a várostervezésben való részvételben is. Ha a tervek eredményt céloznak meg, akkor a dialógusban való részvétel lehetőségét még nagyobbra kell tágítani. A tervezőknek kell a civil szervezetekkel és a helyi gazdasággal törődniük, hogy pozitív reakciók szülessék. Manapság bevált gyakorlat, hogy a tervezést figyelemmel kísérik és rendszeresen ellenőrzik. Az információáramlás elengedhetetlen. A célok és az eredményjelzők a várostervezők eszköztárában egyre fontosabb helyet kapnak, különösen, ha részvételi folyamatról vagy döntéshozatalról van szó.
- 2.3. A tervezés során tekintettel kell lenni a térségi adottságokra, a város fekvésére és környezetére, de szociális szerkezetére és a környék fontosabb forrásaira is. A domborzat és a klíma, a területhasznosítás jelenlegi és korábbi struktúrái további fontos tényezők. A hasznosítás sok elemet tartalmaz, telkeket, épületeket, facsoportokat és erdőket, vízfelületeket és közlekedési hálózatot, szabad területeket, utakat, kulturális és történelmi szempontból fontos elemeket éppúgy, mint közigazgatási határokat. Különösen fontos a várost környezetével kapcsolatba hozni. Ez érinthet olyan területeket, amelyek a város és a vidék között, közigazgatási határokon találhatók, mint például a vidéki térségek és pihenőterületek.
- 2.4. Ezek a tényezők a város rendjének összehangolásakor, a város és környéke jövőbeli megformálásakor különös fontosságot kapnak. A központosítás nem a növekvő mobilitás és az új technológiák miatt került egy koncepcióba, ez kiment a divatból. Az évszázadok során a városi élet egy központi hely és az azt körülvevő terület kapcsolatából fejlődött ki. Nincs okunk feltételezni, hogy ez a folyamat hirtelen meg fog szakadni. Már csak azért sem, mert egyes történelmi központok

bizonytalanná válása a kereskedelem és a gazdaság környékre való kivonulásával hozzájárult a városközpontok revitalizálásához. Sok tényező utal arra, hogy a város a jövőben inkább poli- mint monocentrikus lesz. A várostervezésnek kell a kialakuló új városcentrumokra figyelni és elsősorban a környezetalakítás minőségére helyezni a hangsúlyt. A vegyes hasznosítású területeket – ahol az emberek nemcsak laknak, hanem dolgoznak is – lehetőleg a város szélére kell kitelepíteni. A várostervezőknek és a közigazgatásnak újra átgondolnia és értékelnie kellene a hasznosítások kérdésének méltányosságát.

- 2.5. A városok fenntartható fejlődésének vizsgálatánál összárosi szinten tekintettel kell lenni a környezeti kritériumokra és alapelvekre. Minden érdekeltet, az erőműveket, a környezeti, a szociális és a gazdasági erőket stratégiai és átfogó szempontok szerint kell figyelembe venni. Nem szabad ezeket önálló egységként kezelni. Ez a kiindulási alap, amely gyakorta magában foglal környezeti teherbíró képességet vizsgáló tanulmányt is, a fenntartható fejlődés vezérfonala. Ahhoz, hogy az előrejutás tekintetében lényeges információkhoz jussunk, a hiányzó eszközöktől eltekintve nincs technikai nehézség. A modern adatfeldolgozás segítségével minden esetben lehetséges az ilyen típusú komplex rendszerek szabályozása.
- 2.6. A városok kétségtelenül továbbra is a gazdasági fejlődés motorjai lesznek, és befolyásolják vidéki környezetüket. A hosszú távú vizsgálódások és prognózisok szerint a fejlődési minták ciklusait gondosan meg kell vizsgálni. Kétséges a politikai és gazdasági alapokon nyugvó túlságosan elsieltett akciók és döntések haszna. A kiviteli türelmetlensége, hosszú távú projektek nél a megfelelő technikai háttér hiányossága, a helyi viszonyok nem megfelelő értékelése vagy a lakosság készségének csökkenése patthelyzetet teremtenek, vagy rossz irányú fejlődéshez vezetnek. Ilyen hibák elkerülhetetlenül hátráltatják a fejlődést és félkész projekteket hagynak maguk után. A várostervezésnek ezért szigorú állapotfelmérést kell végeznie minden önkormányzatnál, tekintettel a fontos szociális, gazdasági és környezeti tényezőkre, és meg kellene határozni a tényezőket, a jövőben befolyásoló előrejelzés irányvonalát is.
- 2.7. Így szemlélve a várostervezés elsősorban a közérdeket szolgálja. Ezt nem szabad alábecsülni, és azt sokszor félre is értelmezik. A tervezés egyébiránt az érdekkonfliktus feloldásában is szerepet játszik, és közvetít különböző frakciók és csoportok között. Néha a tervezőknek kell eldönteniük, hogy mely érdekekre kell figyelemmel lenni s melyek azok, amelyek nem meghatározóak, nem törvényszerűek. A konfliktusok lehetnek nyilvánvalóak és rejtettek, a konfliktus kezelése a feladat, amely a várostervezést rendszeresen, elkerülhetetlenül befolyásolja. A város jövőbeli szociális, kulturális és esztétikai megformálása a szociális és kulturális értékek bőségéből következik, amely minden lakos számára elérhető. A „városi színpad” szereplőinek – akik a konfliktuskezelés során magukkal hozzák saját prioritásukat – egy asztalhoz ültetése a tervezés fontos része. A szociális és környezeti kérdések egyenjogú kezelése is a kiindulási helyzethez tartozik, ahonnan a közvetítő szerepű tervezés kiindul.

Új, kívánatos irányelvek a 21. századra

- 2.8. A fentieket kiegészítheti még egy sereg további irányelv. Az elképzelés előterében a városi források igazságos elosztásának kell állnia, a jog alapelvein, a helyi igényeknek és a szubszidiaritás elvének legmesszebbmenőkig megfelelően.
- 2.9. A beépített területek mellett a szabad területek helye, a védett tájak, a zöldfelületek és a szabadidő eltöltésére szánt területek kérdése egyre nagyobb fontosságot kap. Ezen területek kicserélése, amelyek a város és részei, valamint a környék

különböző karakterű történelmi fejlődésének leképezése, a város mint urbánus falvak összességének új meghatározásához vezet. Ez a polgáridentitás koncepciójával is mindenféleképpen összefüggésben van. Nagyon fontosak a szabad területek, zöldfelületek és a természeti területek. A városi politikának még inkább meg kell céloznia a kellemes környezet kialakítását, a „zöldet” behozni a városba. Jóllehet, ez azt az általános kötelességet jelenti, hogy a parlagon heverő területeket zöldfelületté hasznosítsák, de ezt nem szabad a szabad területek által okozott teherként felfogni. A zöldterületeket a városban és azon kívül is érzékenyen kell kezelni.

Szintézis

- 2.10. A várostervezésben az e karta által javasolt kezelési területeken erősödni kell a kreatitásnak, hogy azokkal a kényszerítő körülményekkel, amelyeknek a városok és a közösségek ki vannak téve, jobban lehessen szembesülni. Ezt erre a feladatra kiképezett szakértőknek kell megtenni, mert a kérdés etikus kezelést igényel, amelyet a társadalom széles rétegeinek érdekeltsége határoz meg. A városi tervek megvalósításához elkerülhetetlenül szükségessé válik a még több és jobban képzett várostervező. A képzési rendszert, az igények szerint, megfelelő eszközökkel kell kiegészíteni.
- 2.11. A várostervezés feladata az, hogy a város jövőbeli vezetéséhez „térbeli felszerelést” biztosítson. Kezelési területe a többi tudománnyal összevetve sokkal nagyobb és egyedi. A várostervezés közvetlenül együtt dolgozik a városi társadalom gyakran konfliktusban álló erőivel. Leghatékonyabban a problématerületek felismerésénél, valamint a hivatásos szakemberek, a lakosság és az egyéni érdekcsoportok közötti kommunikáció támogatásában működik. A médián keresztül a fontos döntéshozók befolyásolásával, a közösség által megvitatható alternatív megoldások kidolgozásával teszi az értékelést lehetővé.
- 2.12. Az európai várostervezők ECTP alapító kartája (Amsterdam, 1986. november) és kiegészítése (Strasbourg, 1988. december) kissé átfogóan így foglalja össze a tervezők munkáját:
 „Akár szabad foglalkozásuként, akár alkalmazottként, gyakorlati vagy tudományos, állami vagy magánszektor területén a várostervezők főként az alábbi területek részein vagy egészen tevékenykednek:
 – meghatározzák a társadalom jelenlegi és jövőbeli igényeit, és felhívják a figyelmet az intézkedések lehetőségeire, hatásaira, kényszerúségeire és következményeire;
 – programokkal és javaslatokkal állnak elő, ütköztetik, szabályozzák, egyeztetik és lehetővé teszik a változásokat, valamint a kutatás segítségére építve mindent gyakorlati területre ültetik át;
 – fejlesztési tervek és programok alapján térségi koncepciót készítenek;
 – tárgyalnak ezekkel a politikába és a tervezésbe való illesztéséről;
 – folyamatosan gondozzák és ellenőrzik a politikát és a tervezést, átültetik az egyeztetéseket a változó igények és lehetőségek figyelembevételével;
 – a változások bevezetésével figyelik és értékelik a közvetlen következményeket;
 – szempontokat adnak a kutatásokhoz és közreműködnek a képzésben.”
- 2.13. A Várostervezők Európai Tanácsa azon a véleményen van, hogy a tervezőknek, mint felelős szakmai ágának, kifejezett és szükséges feladatuk van az új városi kezelési programok és specifikus, hosszú távú célkitűzések kidolgozásában. A városok életereje, jóléte nem valósul meg a technikai tudás, a kreativitás és a cselekvés, a különböző szakágak együttműködésének kezelése, valamint a politiku-

sok és a közösség koordinálása nélkül. A városok tervezését a 21. században nem a programterv megalkotása fogja jellemezni, hanem sokkal inkább a lakosság jóléte érdekében történő tárgyalások sorozata. Ez olyan folyamat, amelynek minden polgár számára nyitottnak, hozzáférhetőnek kell lennie.

3. A holnap városa igényeinek kielégítése és lakosságának elvárásai

A döntéseknek az állandó változások és újítások, valamint a városi területek tervezése során megszerzett kiterjedt tudásra és összegyűjtött tapasztalatokra kell épülnie. E dokumentumban található vizsgálat alapján a Várostervezők Európai Tanácsa (ECTP) kidolgozott egy sor eredményt és célkitűzést, amelyek a széles nyilvánosságot, valamint a politikusokat, a tervezőket s mindazokat érinti, akik a város jövőjének kezelésével foglalkoznak.

Az alább kidolgozott eredmények és ajánlások, figyelembe véve az európai városok különbözőségét és komplexitását, inkább általános jellegzetességet mutatnak. Tekintettel kell lenni a tervezést befolyásoló tényezőkre, mint pl. az időre, a komplexitásra, a politikai határookra, a központosításra és a térségi szervezetekre. Ezek adják a jövő képének keretét, és a városokat helyi és regionális kontextusba helyezik.

Az eredmények a tervezési folyamat integrált részének alapelveként méltatják a fenntartható fejlődés jelentőségét. Ezen alapelvek felvehetők az ajánlások közé, mert megfelelnek a fenntarthatóság Brundtland-definíciójának: „A mai generációk igényeinek kielégítése anélkül, hogy korlátoznánk a jövő generációi igényeinek kielégítését.” Ezt a meghatározást az ECTP megerősíti, mert ez kiegészíti a kartában megfogalmazott, a polgárokra vonatkozó részvétel koncepcióját.

A karta mindenekelőtt azon van, hogy a polgárokat a tervezés középpontjába állítsa.

A nemzeti várostervezési szövetségek megfogalmazhatják és a kartához kapcsolhatják saját, a helyi feltételekre irányuló alapelveiket és ajánlásaikat.

Tervezett a karta négyévenkénti felülvizsgálata. Az eredményeket az Athénban megrendezésre kerülő üléseken vitatják meg.

Tíz ajánlás

3.1. Egy város – mindenki számára

Európa számos területén – elsősorban a környező vidéki területekről, illetve később a tágabb európai és nemzetközi területekről is – a városokba húzódnak az emberek. Ez a folyamat néha a fennálló szociális struktúra feszültségeihez vezet. Az elmúlt évtized két gazdasági recessziója a városi szegénységet növelte, ami oka, de következménye is lett az egyre csökkenő szociális összetartásnak. A városokban változó nagyságban található meg a rasszizmus, a kriminalitás, a szociális kirekesztés, valamint olykor rettenetes konfliktusok is kirobbannak. Éppen a politikusoknak és tervezőknek kell a hátrányos, forráshiánnyal küszködő társadalmi csoportokra figyelniük, mert ezek nem rendelkeznek saját lehetőségekkel. A várostervezésnek kell e társadalmi csoportok különleges igényeit megfogalmazni.

Minden csoportot, beleértve a bevándorlókat is, integrálni kell a városfejlesztési tervekbe, a szocio-gazdasági intézkedésekbe, a város gazdasági, szociális és kulturális életébe.

A tervezési folyamat igényli a lokális szint résztvevőinek együttműködését annak érdekében, hogy kifejlesszék a tervezés és a környezet, valamint a szociális és gazdasági viszonyok javítása iránti nyilvános érdeklődést.

Ha a város a tervezés és a fejlesztés során a társadalmi csoportok igényeire és kívánságaira tekintettel van, akkor ezeket a csoportokat igényeikkel és kívánságaikkal

az egyeztetés és a megfogalmazás folyamatába is be kell vonni. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a közösségen belül megtörténjék térségi integrációjuk.

3.2. Részvétel

Az európai városokban igen nagy a különbség a városi ügyekben való polgári részvétel tekintetében. Egyes európai országokban a részvételi lehetőség igen fejlett, más helyeken ezt még mindig akadályozza a demokratikus-reprezentatív rendszer szerkezete, amely gyákorta igen központosított. A polgárok jogainak, igényeinek és kívánságainak kifejezését, különösen ami a napi élet- és helyi környezeti minőséget illeti, nem lehet helyi és központi szinten kizárólag választott képviselőkkel kezelni. A kormányzat ezen a területen olykor igen távol áll a polgároktól.

A várostervezés keretfeltételeinek hierarchikus szerkezetét meg kell tartani, hogy az a polgárok számára is könnyebben átjárható legyen. A pénzek elosztásánál és a közigazgatás területén a támogatási alapelveket szigorúan kell alkalmazni.

A részesedés új formáit a legalsó szinten kell bevezetni úgy, hogy biztosítsa a polgárok számára a közvetlen betekintést és a döntéshozatalban való aktív részvétel lehetőségét.

Az emberek közötti kapcsolat és párbeszéd támogatása érdekében szükséges a helyi szociális és kulturális intézmények fenntartása.

3.3. Párbeszéd és kapcsolat

A városi központokban a népesség növekvő koncentrációja megszüntette az emberi léptéket, s a szociális és az épített térségi szerkezetek összeomlásához vezetett. Az emberek hétköznapijai uniformizálódtak, az elszigeteltség, a passzivitás, az érdektelenség a közös célok és szociális kezdeményezések terén mindennapi lett. A népsűrűség növekedése visszatükröződik a szabad területek, parkok, terek csökkenésében és a közösségi intézmények szűkké válásában, tehát minden olyan területen, amely a találkozások színhelyét jelentheti. E folyamat következtében a kreativitási és kifejezési lehetőségek is korlátozottá váltak.

A tervezés hierarchikus szerkezetének a térségi-épített, szociális és adminisztratív szinten is meg kell találnia kifejeződését. E szerkezet kisebb egységeinek – mint pl. épüle csoport vagy szomszédság, esetleg városnegyed – döntő szerepet kellene játszania az emberi kapcsolatok keretének fejlesztésében, valamint a városi ügyek és a kormányzás területén is. Aktivitási és részvételi eljárások összárosi szinten való megszervezése előfeltételként szolgálhat a helyi irányítás biztosításához.

A civil szférát ismét életre kellene kelteni, hogy új helyet adjon és egyben szolgálja a közösségi szellem létrejöttét és fejlődését. Erőfeszítéseket kell tenni ahhoz, hogy a városban kialakuljon és fennmaradjon, illetve megerősödjék a szabad területek, parkok, szabadidő- és pihenőközpontok hálózata. Az új fejlesztéseknél a parlagon levő területeket és a használaton kívüli épületeket közösségi területekként lehetne figyelembe venni és társadalmi célokra felhasználni a már nem működő létesítményeket, egykori gyárakat vagy katonai épületeket.

3.4. Városi folyamatosság

A városi környezet hagyományos kulcsszerepe visszatükröződik a lakosság képzésében, kulturális életében. A civilizáció motorja, a város koncepciója, évszázadokon keresztül alakult ki, és az minden történelmi város alakzatában felfedezhető. Az elmúlt évtized intenzív városiasodásnak hatása a város kulturális integritását aláasta. Esztétikai formáját, alakzatát leértékelte, és a városszövetet tönkretette. A várostervezésnek speciális feladata az alakminőség biztosításával tekintettel lenni a városkarakterre anélkül, hogy megfojtaná az építészeti kreativitást, illetve a beépítetlen terek kezelésének kérdését.

A tervezés során meg kellene őrizni a városi környezet hagyományos elemeit és egyediségét, beleértve az épületeket, a történelmi városrészeket, a szabad területeket és a zöldfelületeket is. Ezeket az elemeket a városépítési alapelvek szerint az általános városszövetbe kellene integrálni.

Egy város vagy régió jellegzetességeit, egyediségét építési hagyományai adják, ezeket a várostervezésnek kellene megerősítenie, illetve továbbfejlesztenie. Az építészetnek és az épülettervezésnek az egész várost és környezetét is szem előtt kellene tartania. A formai megoldásoknak a terület vizuális, kulturális, funkcionális és történelmi vizsgálatain, illetve különleges minőségén kellene nyugodniuk. A várostervezésnek olyan folyamatot kellene megindítania, amelybe a polgárokat átfogóan és nyíltan bevonják. E folyamat párbeszéd a várostervezők és a társszakmák – építészek, földmérők, mérnökök, tájépítészek, ökológusok, közgazdászok, szociológusok, művészek – között, más szakértők bevonásával.

3.5. Új technológiák használata

Az információs technológia világméretű fejlődése társadalmi változásokat is hoz magával, befolyásolja a város jövőbeli szerkezetét és közlekedési rendszerének használatát. Ennek ellenére nagyon fontos a személyes kapcsolat, amelyet az elektronikus kommunikáció semmilyen formája sem pótol. Az információs technológia egyre inkább kiterjeszti a lehetőségeket a kommunikáció és a tapasztalatok sokféleségéhez. A demokratikus folyamatok javulnak azáltal, hogy ezek a technológiák azok számára is elérhetővé válnak, akik korábban ezzel nem rendelkeztek. Feltételezve a forrásokhoz való igazságos eljutást, potenciálisan lehetővé válik a polgárok képzése azzal a céllal, hogy részt vegyenek a városi menedzsmentben. Az információs hálózat kisebb egységeinek kulcsszerepet kellene kapniuk az emberi kapcsolatok keretfeltételei biztosításához, ami a szociális összetartozás és a kulturális azonosságtudat alapeleme. Az új technológiák lehetőséget kínálnak a polgárok számára, hogy az általános érdeklődésről közvetlenül a témára vagy problémára tereljék át a figyelmet, mind összárosi szinten, mind közvetlen környezetükben.

A tervezésnek az információs technológia optimális használatát kellene bátorítania, miáltal biztosítható az igazságos hozzáférhetőség, és meg lehet célozni a polgárok számára a maximális használhatóságot.

Tekintettel egy töbcentrumú, sokszínű város fejlődésére, a tervezésnek meg kellene vizsgálnia a folyamatokban az átfogó helyi részvétel, valamint a decentralizáció lehetőségét is. Hasonlóan kellene a tevékenység térbeli és időbeli megosztását is támogatni.

3.6. Környezeti vonatkozások

A fenntartható fejlődés alapelveinek olyan várostervezés magját kellene bemutatnia, ahol a tervezési folyamat középpontjában a polgárok állnak. A városi lakosság számának emelkedése és a forrásokhoz való igazságos hozzáférhetőség szükségessége különösen kívánatosá teszi a város fenntartható menedzsmentjét. A folyamatnak át kellene ölelnie a biodiverzitás, az ember és a természet viszonya, a forrásokkal való takarékos gazdálkodás (beleértve a földterület kérdését) társadalmi és gazdasági tulajdonságait. A várost mint ökoszisztémát „inputtal és outputtal” kellene szemlélni, a városmenedzsmentnek törekednie kellene a városi források fenntartható módon való elosztásának szabályozására. A témák egy sorát, mint például a hulladékkezelést, az energiateljesítményt, a szállítást és a közlekedést, illetve a biodiverzitást a várostervezés folyamatában kell végig gondolni. A térségi hasznosítási megosztás éppen ezért a város fenntarthatósági profilját jelentősen befolyásolja. Minden tervezést a fenntartható fejlődés alapelveire kellene felépíteni. A környezeti tűrőképesség vizsgálatát a nyilvánosság bevonásával a tervezés integráns részeként kellene elvégezni.

A tervezésnek a következőket kellene támogatnia:

- a nem megújítható források megtartását,
- az energiamegtakarítást és a tisztább technológiákat,
- a környezetszennyezés csökkentését,
- a hulladék megszüntetését, csökkentését és újrahasznosítását,
- az önkormányzatok támogatására a döntéshozás rugalmasságát,
- a mezőgazdaságot mint a paragon heverő területek reaktiválásának forrását.

A döntéshozatal során a polgárok érdeklődésében a megelőzés alapelveit kellene alkalmazni, hogy megakadályozzák a nem megújítható források szükségtelen eltűnését.

A biodiverzitásnak a várostervezés jelentős elemévé kell válnia, amire az ökoszisztéma megtartásával, a városba benyúló zöldsávok fejlesztésével és erősítésével kellene törekedni. Különös figyelmet kellene a külső városi területeknek szentelni.

3.7. Gazdasági aktivitás

A várostervezés a múltban a városi terület felhasználásával és alakításával foglalkozott, és kevesebb érdeklődést tanúsított a gazdasági és szociális természetű problémák iránt. A súlypont áthelyeződött, időszerű az integrált városi fejlődést támogatni, a városszerkezeti vonatkozásokat szociális és gazdasági „újraélesztési” programokkal összekapcsolni. A foglalkoztatási lehetőségek fontos elemet jelentenek, és szükséges minden polgár számára igazságosan biztosítani a városi intézmények és szolgáltatások elérhetőségét. A cél: pozitív keretfeltételek teremtése a magán- és a közzféra partnerkapcsolataiban, hogy ez minden polgár számára a legtöbb hasznot jelentő fejlődést hozza.

A foglalkoztatottság és a termelés részben a város politikai célkitűzéseitől és általános befolyásától függ. A magánszektor és a gazdasági közösség virágzó fejlődésének biztosítása érdekében a várostervezésnek különös felelőssége van. A városok gazdasági versengésben állnak egymással. Ezt a versengést befolyásolja a kulturális viszonyok összehasonlítása, az egyetemes megjelenés és minőség, illetve az életminőség, valamint hagyományos tényezők is, amelyek minden városban és településen megtalálhatók, mint például az ipar szerkezete, a szállítás és a közlekedés rendszere, a helyi politikai és kormányzási rendszer. A városfejlesztés stratégiája befolyásolhatja a gazdasági fejlődést, a szomszédos városok közötti kapcsolatot, valamint a városi források kombinációját. Megteremtheti az ingatlanfejlesztés előnyös feltételeit és a helyi pénzügyi intézetek szolgáltatásait. Hozzájárulhat továbbá a partnerkapcsolatok és kezdeményezések fejlesztéséhez, amelyek új piaci lehetőségeket teremthetnek és kiválthatják a nyílt kereskedelmet.

Az európai városok közigazgatásának ezért áttekinthető pénzügyi háttérrel kell rendelkezniük, mert a várostervezésben vezető szerepet kell játszaniuk, megalkotva a beruházás és a gazdasági tevékenység számára a pozitív keretfeltételeket. Így tekintve a város minősége egyfajta forrás, amely hozzájárul a gazdasági jóléthez.

A történelmi és új városrészek tervezésének és alakításának minősége, valamint a kulturális imázs, amelyet a város a külvilág felé mutat, ugyanannyira fontos, mint a történelmi örökség és a környezet védelme.

A munkanélküliség, a szegénység és a szociális kirekesztés a tervezés integrált része, és ezek gazdasági, szociális és környezetmeghatározó vonatkozásaira tekintettel kell lenni. A tervezésnek támogatnia kell a partnerkapcsolatokat és kezdeményezéseket, munkahelyet és kisvállalkozásokat kell teremtenie, valamint oktatással, képzéssel növelnie a minőséget.

A piaci erőt meg kell ragadni, hogy a közberuházás lehetőség szerint a városban maradjon. Hasonlóan kell a magánszektornak reális keretek között a város alakításában részt vennie és a fenntartási költségekből részesednie. A befektetett közpénzeknek mindig jó példát kell mutatniuk (költségek - hasznok/előnyök - kapcsolatok).

A tervezésnek a kisvállalatokat kellene támogatnia, hogy a helyi lakosság számára munkalehetőséget biztosítson és erősítse a város gazdasági alapjait.

3.8. Mobilitás és hozzáférhetőség

Az egyéni motorizált közlekedés féktelen fejlődése a közelmúlt egyik legnagyobb teherterét jelenti a legtöbb városközpont mindennapi életére és működőképességére. A tömegközlekedési eszközök használata csökkent, a gépjármű-közlekedés növelése érdekében tett erős közlekedési infrastrukturális intézkedések a forgalom csökkenéséhez és a belvárosi és a környéken levő területek egymástól való elszakadásához vezetett. Különböző tapasztalatok azonban azt is bebizonyították, hogy az erősödő közösségi öntudat és a tapasztalati megoldások bevezetése támogatják a közlekedéspolitikai új módjait. Ezek tartalmazzák a közlekedési menedzsment, az ÖPNV*-javítását és a gyalogosokra, valamint a kerékpárosokra vonatkozó kiegészítő intézkedések kombinációját is, összekapcsolva mindezt a városközpontok környezetének javításával. Arról van szó, hogy kényelmes, felhasználóbarát közlekedési rendszert fejlesszenek ki, ami minden lakos számára elérhető, és teljesen illeszkedik a város területgazdálkodási stratégiájához.

Az elérhetőség támogatása megkívánja a várostervezőktől azt a felismerést, hogy a területhasznosítást és a közlekedéstervezést ne különálló feladatként kezeljék. A mobilitási kényszert – figyelembe véve a cselekvési intenzitás területeit – a vegyes hasznosítású területek támogatásával és a hatékony közlekedési kapcsolat fejlesztésével kellene csökkenteni. A megfelelő helyzetek és intézkedések kiértékeléséhez az átjárhatósági és elérhetőségi mutatókat kell segítségül hívni.

A motorizált egyéni közlekedés fenntartását az úthasználati díjak és a parkolásgazdálkodás segítségével kellene meggyűlöltetni. A bevonásra javasolt területek koordinált tervezésével kellene az ÖPNV fejlesztését javítani és a gyalogosok és kerékpárosok részére szolgáltatásokat biztosítani. Így mozgásigényük kielégítésére a polgárok többféle lehetőség közül választhatnának.

A beruházásoknak a környezetkímélő megoldásokat kellene előnyben részesíteniük, hogy csökkentsék a hajtóanyagok melléktermékeit és kiküszöböljék a közlekedésből származó káros hatásokat, valamint az egyéb szennyeződések.

3.9. Sokszínűség és különbözőség

Mindenki tudja, hogy a várostervezés nem tud mindent ellenőrizni, de ez nem is feladata. Ennek ellenére sok városban a terület- és épületgazdálkodás szigorú politikája túl monoton hasznosítási szerkezethez vezetett, megtörve a városi élet kontinuitását és sokszínűségét.

A város alaprajza és fejlődési folyamata eltorzult, mert a tervezés során nem vették figyelembe a belülről fakadó területi ismertető jegeket. A városi élet sokszínű tapasztalata csökkent. A tervezésnek kellene feleletet adnia a város és lakossága folyamatosan felmerülő igényei kielégítésére, a működő városi rendszer legnagyobb nyeresége mellett.

A várostervezés során a cél a nagy, monofunkcionális területhasznosítás megvalósítása. Kivételt képeznek azok a funkciók, amelyek a közbiztonság és közegészség érdekében a hasznosítások szétválasztását teszik szükségessé.

A vegyes hasznosítást kellene – különösen a városközpontokban – támogatni, hogy ez is a városszövetet gazdagítsa és az életképességet növelje. A lakásnak és a munkának, mint más összegegyeztethető hasznosításoknak, időben és térben szoros kapcsolatban kellene állniuk, hogy csökkentsék a mobilitási kényszert és a környezetszennyezést, takarékoskodjanak az energiával is.

A megfizethető lakáskörülmények széles választékát kellene megteremteni, hogy kielégíthető legyen minden népcsoport igénye. Ötletes megoldásokkal kellene olyan

* A rövidítés feloldása az eredeti szövegből nem állapítható meg (szerk.)

új épületeket létrehozni, amelyek mindenekelőtt jelentős energiamegtakarítást és hőszigetelést tesznek lehetővé. A megoldásoknak új építési technológiák és építőanyagok segítségével a gazdaságosság maximalizálását kellene megcélózniuk, amivel a hátrányos helyzetű lakosság is megfizethető lakásokhoz juthatna.

A tervezésnek kellene a lakosság számára elérhetővé tenni azt, hogy választani lehessen a munka, a lakás, a közlekedés és szabadidő eltöltésének különböző lehetőségei között, hogy ez is a mindennapok minőségét növelje.

3.10. Egészségesebb és biztonságosabb városok

Az emberek és cselekvési területük városokban való koncentrálódása miatt különös jelentőséggel bír az egészség és a biztonság kérdése. Ez három tényezővel van összefüggésben, az időben és térben behatárolt katonai konfliktusokkal, a természeti katasztrófákkal és szociális konfliktusok által okozott veszélyekkel, illetve a bizonytalan közbiztonsággal vagy bűnözéssel. A szegénység, a rossz egészségügyi viszonyok gyakran részei a nélkülözés és az elembertelenedés spiráljának, ami Európa bizonyos városainak egy-egy részét is fenyegetik.

„Harc nélküli zónaként” kellene a városi területek koncepcióját támogatni és keresztülvinni, hogy helyzetüket kötelező érvényű nemzetközi szerződések és megállapodások biztosítsák.

A természeti katasztrófák elleni védelemhez szükséges intézkedéseket a várostervezés és a közigazgatás minden szintjén figyelembe kell venni.

A tervezésnek intézkedésekkel kellene támogatnia a szociális nyugtalanság és a bűnözés okainak kiküszöbölését. Törekednie kellene továbbá arra, hogy a közösségi tudat és a közjólét ismét megvalósuljon, hogy a biztonság színvonala személyes és összárosi szinten javuljon.

A tervezésnek kellene az „egészséges város” fejlődését a világ egészségügyi szervezetének (WHO) mértékadó megfogalmazása szerint támogatnia. Ezt közvetlenül a lakás és a környezet minőségének javításával teheti meg, közvetve pedig a szennyezés csökkentésére, illetve a szűkös források takarékos kezelésére lehet hatással.

KRAKKÓI KARTA 2000

Az épített környezet védelmének és restaurálásának alapelvei

Mi, a „Krakkó 2000” Műemlékvédelmi Nemzetközi Konferencia résztvevői – figyelembe véve mindazon egyének és intézmények hozzájárulását, akik és amelyek a krakkói konferencia és „A kulturális örökség mint a civilizáció fejlődésének alapja” plenáris ülés előkészítésén három éven át dolgoztak – tudatában mindannak a jelentésnek, ami a kulturális örökséggel összefüggésbe hozható, az alábbi alapelveket mint a műemlékek megőrzéséért kifejtett munka irányelveit hozzuk az örökségért felelősök tudomására.

Bevezető

A Velencei Karta szellemében tevékenykedve, figyelembe véve a nemzetközi ajánlásokat, az ezredforduló európai egyesülési folyamata sürgetésében tudatában vagyunk annak a körülménynek, hogy az azonosságtudat egyre szélesebb értelmezésben és a különbözőségek egyre világosabb meghatározásával kap jelentőséget. Európát manapság a kulturális sokszínűséggel jellemezzük. Az ingó, ingatlan és szellemi örökséghez kötődő alapvető értékek sokfélesége viszont sokféle érdek összeütközését idézi elő. Mindezek miatt az örökségért dolgozók arra vannak kötelezve, hogy egyre nagyobb figyelemmel kezeljék a felmerülő problémákat annak érdekében, hogy saját céljaikat érvényesíthessék.

Minden közösség – a *kollektív emlékezet* alapján és saját múltjának tudatában – felelős saját örökségének azonosításáért és kezeléséért. Ere általános definíciót nem lehet adni. Csupán annak módját határozhatjuk meg, hogy hogyan lehet az örökséget azonosítani. A társadalmi sokszínűség a műemlékvédelmi koncepciók *sokféleségét* eredményezi, minthogy azokat az adott közösségek határozzák meg. A *műemlékek*, mint az örökség elemei, az *értékek hordozói*, mely értékek az idővel változhatnak. A műemlékek egyedi értékének sokszínűsége „minden alkalommal” az örökség különlegességére világít rá. A változás folyamata minden közösséget ráébreszt a műemlékekkel való törődés fontosságára, minthogy ezek az építmények saját örökségük értékeinek a hordozói.

A megfelelő műemlékvédelmi eszközöknek és módszereknek mindig az adott körülményeknek megfelelőnek kell lenniük, de ezek a körülmények *állandó változás* alatt állnak. Az értékek meghatározásához és megőrzéséhez *műemlékvédelmi tervre* és döntések egész sorának meghozatalára van szükség. Mindezeknek egy olyan *bely-reállítási tervben* kell testet öltenie, mely a technikai és szerkezeti előírásoknak is megfelel.

A Velencei Karta alapvető értékeinek tudatában és ugyanazon célok eléréséért dolgozva ez idő szerint a következő műemlékvédelmi és restaurálási elveket ajánljuk.

Célok és módszerek

1. Az építészeti, városi és táji örökség ugyanúgy, mint a műalkotások, a történelem különböző pillanataival és azok szocio-kulturális vonatkozásaival való azonosulás eredményei. Ennek az örökségnek a megőrzése-védelme a célunk.

A *műemlékvédelem* különböző beavatkozásokon keresztül valósulhat meg, úgymint környezetvédelmi szabályozás, karbantartás, helyreállítás, restaurálás, renoválás, rehabilitáció. Valamennyi beavatkozás olyan felelős döntéseket és választásokat kíván, amelyek az egész örökségi területet figyelembe veszik, így azokat a részeket is, amelyeknek jelenleg nincs, de a jövőben lehet különleges jelentősége.

2. A *karbantartás és állagmegóvás* a műemlékvédelem alapvetően fontos részét képezi. Ezeket a munkákat szisztematikus kutatás, ellenőrzés, felügyelet és vizsgálatok alapján kell végrehajtani. A lehetséges állagromlást előre meg kell állapítani, tudomásra kell hozni, és megelőző intézkedéseket kell foganatosítani.
3. Az épített örökség védelme a helyreállítási terv végrehajtásán keresztül valósul meg, mely terv a hosszú távra való megőrzés stratégiáján alapul. A „helyreállítási terv” egy sor helyesen megválasztott technikai megoldást jelent, s az adott épületről vagy együttesről nyerhető átfogó tudás és a helyszín értékének megértését segítő adatok összegyűjtésén alapszik. A helyszín megismerése és megértése érdekében végzett vizsgálatok kiterjedhetnek az anyagok használatára, szerkezeti vizsgálatokra, szerkesztési elemzésekre, felmérésekre és a műemlék történeti, művészeti és szocio-kulturális jelentőségének értékelésére. Minden, a tárgyhoz tartozó elvnek meg kell jelennie a helyreállítási tervben, s a tervekészítés koordinálását olyan személynek kell végzéni, aki megfelelő műemlékvédelmi és restaurálási képzettséggel rendelkezik.
4. A műemlék egészének vagy jelentős részének „az épület eredeti stílusában” történő rekonstrukcióját el kell kerülni. A fontos építészeti jelentőséggel bíró egészen kis részek rekonstrukciója kivételesen elfogadható, de csak akkor, ha a rekonstrukció vitathatatlanul pontos dokumentációk alapján készül. Ha az épület megfelelő használhatósága megkívánja, nagyobb térbeli és funkcionális egységek helyreállítása a kortárs építészet eszközeivel elfogadható. Fegyveres vagy természeti katasztrófának áldozatul esett teljes épület rekonstrukciója akkor fogadható el, ha annak az egész közösség önazonosságára nézve van kivételesen társadalmi vagy kulturális motivációja.

Az épített örökség különböző csoportjai

5. A *régészeti örökség* esetében – minthogy különösen sérülékeny örökségről van szó – mindenfajta beavatkozásnak szigorúan figyelemmel kell lennie a környezetre, az egész régészeti területre és a tájra vonatkozóan is. Az ásatási munka romboló jellegét a lehető legkisebbre kell csökkenteni. Valamennyi régészeti területen az ott folyó munkát teljes egészében dokumentálni kell.
Mint minden más esetben, a régészeti leleteken végzett konzerválásnak is a minimális beavatkozás elvét kell követnie. A munkát szakembereknek kell végezniük, az alkalmazott technológia és módszer szigorú ellenőrzése mellett.
A régészeti területek védelménél és a köz számára való bemutatásánál támogatni kell az új adatkezelési, információs és bemutatási technikák alkalmazását.
6. A *műemlék épületek és együttesek* esetében, legyenek azok városi vagy vidéki környezetben, hitelességük és sértetlenségük megőrzése a cél, beleértve a belső terek, díszítések és bútorok eredeti állapotban való megőrzését is. Ennek feltétele a megfelelő „helyreállítási terv”, mely a célokat és módszereket meghatározza. Sok esetben az épület térbeli adottságainak és jelentőségének megfelelő hasznosítást is meg kell határozni. A műemlékeken végzett munka folyamán valamennyi jelen lévő építési periódust maximálisan tekintetbe kell venni.
7. Az *építészeti díszítéseket, szobrászati és egyéb művészeti alkotásokat*, mint a műemlék integráns részeit, a helyreállítási tervhez kapcsolódó külön terv alapján kell megőrizni. Ez feltételezi, hogy a restaurátor megfelelő tudással és képesítéssel rendelkezik a kulturális, technikai és szervezési vonatkozásokon túl annak érdekében, hogy a különböző művészeti alkotásokat együttes bemutatásmódja hiteles legyen. A helyreállítási tervnek garantálnia kell azt a megközelítési módot, hogy a műemlék a díszítések vagy a szobrászati elemek egészének a megőrzésére törekszik, s a ha-

gyományos építési mesterségekre is figyelmet fordít, mert azt is az épített örökség integrált részének tekinti.

8. A *történeti városok és falvak* környezetükkel való kölcsönhatásukkal együtt egyetemes örökségünk alapvető részét képezik. Egészükben, szerkezetükkel, tereikkel és emberi tényezőkkel együtt kell szemlélnünk őket, rendes körülmények között az állandó változás és fejlődés folyamatában. Ez a fajta örökség magában foglalja a lakosság valamennyi csoportját, és integrált fejlesztési szemléletet kíván, mely többféle tevékenység, szakma tudását egyesíti.
A városi léptékű műemlékvédelem kisebb városi vagy falusi beépítések egészével vagy olyan épületegyüttesekkel és nyílt terekkel foglalkozik, amelyek nagyobb városi területeknek a részei. A történeti települések a fizikailag jelen lévő értékeken túl egyéb értékeket is képviselnek. Ennek alapján a városi műemlékvédelem beavatkozásai a várost mint morfológiai, funkcionális és szerkezeti egységet érintik, területével, környezetével és a környező tájjal együtt. Az épületek, melyek a történeti területet alkotják, nem képviselnek szükségszerűen egyedi építészeti értéket, de organikus egységük, térmeghatározó szerepük, technológiai, térbeli, díszítésbeli és színhatásbeli értékeik miatt megőrzendők, mert ők alkotják a város organikus kialakult, pótolhatatlan jellegzetességét.
A történeti város vagy falu műemlékvédelmi terve már előre számoljon a változások kezelésével, és biztosítsa a választott megoldások fenntarthatóságát azzal, hogy az örökségvédelmi kérdéseket a társadalmi és gazdasági kérdésekkel együtt veszi fontolóra. A városszerkezetről szerzett tudás mellett a várható változásokat is vizsgálni kell azokkal a módszerekkel együtt, amelyekkel ezek a változások kezelhetők lesznek. A történeti jelentőségű területek műemlékvédelmi terve a városi szövetet alkotó épületek kétféle jelentőségét veszi tekintetbe: a) az épületek térmeghatározó szerepét, b) a belső terek kialakítását.
9. A *tájnak* a kulturális örökség részeként való megjelenése az ember, a természet és a fizikai környezet egymásra hatásából következik, s ennek további fennmaradására utal. A táj mintegy bizonysítéka a közösség, az egyén és a környezet állandóan változó kapcsolatának. Ebben az összefüggésben a táj védelme, megőrzése és fejlesztése az emberi és természeti aspektusokra koncentrálni, a materiális és eszmei értékeket is figyelembe véve. Fontos, hogy megértsük és tiszteletben tartsuk a táj jellegét, s hogy olyan kezelési normákat alakítsunk ki, amelyek az értékének megfelelő használatát biztosítják. Sok társadalomban az a kialakult gyakorlat, hogy a tájat együtt kezelik a városok területével és annak vonatkozásaival.
A kultúrtáj védelmének integrálása, a régiók, helyi közösségek fenntartható fejlődésének a gazdasági tevékenységgel való összekapcsolása és a természeti környezettel való együttes szemlélete megkívánja, hogy tudatában legyünk és megértsük ezeknek a tényezőknek az idők során alakuló kapcsolatát. Vizsgálni kell a nagy- és kisvárosok épített környezetével fennálló kapcsolatokat.
Az őskori és régészeti tájak integrált védelme, valamint a dinamikus változó tájak fejlesztése társadalmi, kulturális és esztétikai értékeket is érint.
10. A műemlékvédelmi megőrzési technikákat szorosan rá kell építeni az épített örökség helyreállításánál, restaurálásánál használt anyagok és technológiák interdisciplinális kutatásaira. A választott beavatkozásoknak tiszteletben kell tartaniuk az épület eredeti funkcióját, és összhangban kell lenniük a meglévő anyagokkal, szerkezetekkel és építészeti értékekkel. Mielőtt új anyagokat és technológiákat használnánk, azokat először is meg kell értenünk, de tesztelésükre és összehasonlításukra is szükség van. Bár az új technikák in situ használata a műemlék hosszú távú megőrzése érdekében kézenfekvő lehet, szükséges az elért eredmények tükrében való állandó ellenőrzésük, figyelembe véve az időközben bekövetkező viselkedésbeli változásokat és a folyamat végleges visszafordíthatóságának lehetőségét.

Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy gyarapítsuk a hagyományos anyagokról és mesterségekről való ismereteinket, s biztosítsuk azoknak a jelen körülmények között való továbbfolytatását, minthogy ezek maguk is fontos részét képezik kulturális örökségünknek.

Menedzsment

11. A történeti városok és általában a kulturális örökség dinamikus változásának, alakulásának és fejlődésének kezelése megfelelő szabályozást, választások megtételét és az eredmények ellenőrzését jelenti. Ennek a folyamatnak alapvető részét képezi a veszélyeztető tényezők megállapítása, a megelőző technikák előzetes foganatosítása és a veszélyelhárítási akciótervek kidolgozása. A kulturális turizmus, a helyi gazdaságra gyakorolt kedvező hatása mellett, ilyen veszélyeztető tényezőként veendő figyelembe. Az épületüzemeltetési költségek optimalizálásának is figyelmet kell szentelni.

A kulturális örökség védelme képezze integrált részét a közösség fejlesztési és kezelési elképzeléseinek, minthogy az hozzájárulhat a társadalom fenntartható, minőségi, gazdasági és szociális fejlődéséhez.

12. Az örökségi értékek sokfélesége és az érdekek különfélesége szükségessé teszi azt a fajta kommunikációs rendszert, amelyben a szakemberek és az adminisztráció mellett a lakosság is hatékonyan hallathatja véleményét. A közösségeknek a felelőssége, hogy létrehozzák azt a struktúrát és bevezessék azokat a módszereket, amelyek biztosítják az egyének és intézmények részvételét a döntéshozatal folyamatában.

Képzés és oktatás

13. A kulturális örökséggel kapcsolatos képzéshez és oktatáshoz szükség van a társadalom bevonására és az örökségnek az oktatás valamennyi szintjén a nemzeti tervben való integrálására. A komplex szemléletű műemlékvédelmi terv, vagy bármely más helyreállítási terv, amely történeti, technikai, kulturális és gazdasági kérdésekkel is foglalkozik, megkívánja kompetens és jól képzett vezető szakemberek kinevezését. A műemlékvédelmi szakemberek oktatásának interdiszciplinárisnak kell lennie, és alapos építészettörténeti, elméleti és gyakorlati védelmi oktatáson kell alapulnia. Megfelelő képzést kell nyújtania ahhoz, hogy helyreállítási és restaurálási beavatkozásokat kellő szakmai tudással és felelősséggel lehessen megvalósítani.

A szakemberek és technikusok képzésénél az állandóan fejlődő módszerekről és technikai megoldásokról teljes tájékoztatást kell adni, és tudatában kell lenni a műemlékvédelmi politikáról és elképzelésekről folytatott vitáknak is.

A restaurálási munkák műveltségét és színvonalát a magasabb szintű szakképzéssel kell biztosítani.

Jogi intézkedések

14. Jelentősebb jogi és adminisztratív lépések megtétele esetén az épített örökség védelme és helyreállítása hatékonyabbá válhat. Mindennek arra kellene irányulnia, hogy értékvédelmi tevékenység csak műemlékvédelmi szakember által, vagy annak ellenőrzése mellett legyen végezhető.

Mindazonáltal törvényi szabályozással fel kellene állítani azt a rendszert, melyben a gyakorlati tapasztalat megszerzésének ideje biztosítva van.

Szabályozni kell azt is, hogy hogyan szerezhet önálló szakmagyakorlási engedélyt egy újonnan végzett szakember.

Függelék – meghatározások

A Krakói Karta szerkesztőbizottsága a következő terminológia-koncepciókat követte.

a) *Örökség.* Az örökség mindazon emberi tevékenység eredménye, melyben a közösség felismeri saját különleges és egyéni értékeit, és amelyekkel azonosságot érez. Az örökség azonosítása és meghatározása így összefügg az értékválasztással.

b) *Műemlék.* A műemlék lényege, hogy értékek hordozója és az emlékezet fennmaradásának támasza. A műemlékben az emlékezet az idővonal folyamán bekövetkezett emberi cselekedetek és gondolatok kifejeződését ismeri fel. A számunkra még belátható idő (közelmúlt) is ide tartozik.

c) *Hitelesség.* Minden lényeges és tudományosan megállapított jellegzetesség összessége, ami az idő folyamán az eredeti állapottól fogva mostanáig alakította a műemléket.

d) *Azonosság.* Úgy értelmezendő, mint közös vonatkoztatási bázisa mind a közösség által a jelenben létrehozott, mind a hitelesnek elfogadott múltbéli értékeknek.

e) *Műemlékvédelem.* A közösség azon erőfeszítéseinek összefoglaló értelmezése, amely arra irányul, hogy az örökség s annak műemlékei fennmaradjanak. A műemlékvédelem a különlegességnek és a hozzákapcsolódó értékeknek a megőrzésére irányul.

f) *Restaurálás.* A restaurálás olyan művelet, amelyet egy örökségi tulajdonon azzal a céllal hajtanak végre, hogy annak hitelességét és a közösség által neki szánt rendeltetést megőrizzék.

g) *Helyreállítási terv.* A terv a helyreállítási politikák megválasztásának eredményeként azt a folyamatot írja le, amelynek során az épített örökség vagy táj védelme-megőrzése megvalósul.